

TARTU ÜLIKOOL

Pärnu kolledž

Ettevõtluse osakond

Martin Seilmaa

**ETTEVÕTLUS- JA MAJANDUSÕPE
HÄÄDEMEESTE KESKKOOLI JA SINDI
GÜMNAASIUMI NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja: lektor Airi Noppel

Pärnu 2014

Soovitan suunata kaitsmisele .....

(juhendaja allkiri)

Kaitsmisele lubatud “.....” ..... 2014. a.

TÜ Pärnu kolledži ettevõtluse osakonna juhataja

Arvi Kuura .....

Olen koostanud diplomitöö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

SISUKORD

Sissejuhatus	3
1. Üldist rahulolu ja õppetegevusega seotud rahulolu mõjutavad tegurid	6
1.1. Rahulolu teoreetilised seisukohad	6
1.2. Rahulolu haridusteenustega	12
1.3 Ettevõtlus- ja majandusõppe teoreetiline käsitus ja vastavate kompetentside arendamine	20
2. Rahulolu ettevõtlus- ja majandusõppega	34
2.1. Häädemeeste Keskkooli ja Sindi Gümnaasiumi ettevõtlus- ja majandusõppe kontseptsioon	34
2.2 Rahulolu ettevõtlus- ja majandusõppega ja õpilaste ettevõtlusalane aktiivsus	40
2.3 Autoripoolsed parendusettepanekud	56
Kokkuvõte	61
Viidatud allikad	63
Lisad	72
Lisa 1. Ankeetküsitlus	72
Summary	75

SISSEJUHATUS

Inimese ettevõtlikkusest sõltub suuresti tema elu. See mängib tähtsat rolli ka inimese sotsiaalse ja majandusliku heaolu kujunemisel. Ettevõtliku tegutsemise üheks lähenemiseks võib pidada ka ettevõtlusega tegelemist. Eeldused ettevõtlusega alustamiseks ja tegelemiseks tulenevad iga inimese puhul nii individuaalselt tema isikuomadusest kui ka ümbritsevast keskkonnast. Tähtis on, et mõlemad arendatakse ja suunatakse õigel viisil. Inimesel võib olla ettevõtlust soosiv keskkond, aga see pole piisav, kui isikuomadused ettevõtlikkusele ei suuna. Samamoodi, kui inimesel on loomuomased eeldused olemas, aga ettevõtluskeskkond ei ole sobiv, on raske sellega alustada.

Vastavate kompetentside arendamine võiks kõige varasemas mõttes alguse saada koolieelsest õppeasutusest ehk lasteaiast ning läbi elukestva õppe võiks seda aktiivselt arendada väga pikka aega. Eesti haridussüsteem on sellele mitmel moel vastu tulnud koostades riiklike arengukavasid mitmele õppeasutusele, kellel on võimalust pakkuda omapoolset tuge ettevõtlus- ja majandusalaste kompetentside arendamisele. Ettevõtlusalaste kompetentside arendamise üheks mooduseks on ettevõtlusalase õppe pakumine gümnaasiumi osa õpilastele. Neid arendamisele ja õpetamisele võib tähelepanu juhtida ka muudes õppeastmetes, aga gümnaasiumi osa õpilaste seas on sellele tähelepanu pööramine ääretult oluline, sest just gümnaasiumi lõpetades teevad õpilased edasise valiku, kas ja kuhu minna edasi õppima või töötama.

Edasine õppetöö kõrgkoolis võib sõltuda mitmetest asjaoludest. Üheks neist loeb käesoleva lõputöö autor rahulolu ja huvi konkreetse huviala või õppeaine vastu. Ettevõtlus- ja majandusalase eriala valik õpilase puhul võib suurel määral sõltuda sellest, milline on õpilase varasem kokkupuude selle valdkonnaga. Kui on jäänud

gümnaasiumist meelde vaid positiivsed mälestused ning see aine pakkus suurt huvi, on tõenäosus, et õpilane seda järgmisena kõrgkoolis õppima asub, üsnagi suur.

Antud lõputöö teema „Ettevõtlus- ja majandusõpe Häädemeeste Keskkooli ja Sindi Gümnaasiumi näitel“ on aktuaalne, sest 6. jaanuaril aastal 2011 võeti vastu Gümnaasiumi riiklik õppekava, mis sätestab, et igal gümnaasiumil on kohustuslik pakkuda õpilastele majandus- ja ettevõtlusõpet mahuga kaks kursust. Eelnevatel õppeaastatel ei ole gümnaasiumitel seda kohustust olnud. Sellest tulenevalt on tähtis uurida ja analüüsida, kas selle peamine sihtgrupp, on õppeainest huvitatud ning kas on motiveeritud õppima ettevõtlust ja majandust.

Käesoleva lõputöö eesmärgiks on teha ettepanekuid, kuidas parendada ettevõtlusalaste kompetentside arendamist kahes Eesti üldhariduskoolis – Häädemeeste Keskkoolis ja Sindi Gümnaasiumis. Tulenevalt lõputöö eesmärgist on autor püstitanud järgnevad uurimisülesanded:

- selgitada, millest sõltub inimese rahulolu üldiselt kui ka õppetöö kontekstis;
- iseloomustada ettevõtlus- ja majandusõppe olemust;
- läbi viia uuring koolide gümnaasiumi osa õpilaste seas, et teada saada nende arvamused ettevõtlus- ja majandusõppe kohta ning määratleda potentsiaalne ettevõtlusaktiivsus;
- tuginedes saadud uurimistulemustele teha ettepanekuid kompetentside parendamiseks võttes arvesse õpilaste arvamusi ja soove.

Töö on jaotatud kahte ossa: teoreetilisse ja empiirilisse ossa. Teoreetilist osa käsitlevad esimesed kolm uurimisülesannet ning empiirilist osa viimased kaks uurimisülesannet. Uurimisülesannete lahendamiseks tugineti mitmesugustele võõrkeelsetele teadusartiklele ja muudele väljaannetele, mis on seotud ettevõtluse ja majandusega ning ka vastavate erialaste kompetentside arendamisega. Sealjuures saadi teadusartiklitest vajalikku informatsiooni selle kohta, mis mõjutab inimese rahulolu üleüldiselt ning samuti seda ka haridusteenuste näol. Eestikeelsetest andmeallikatest vast kõige olulisem on autori jaoks Ettevõtlusõppe Edendamise kava „Olen ettevõtlik!“, millest sai autor olulist informatsiooni ettevõtlus- ja majandusõppe olemuse ja selle ajaloo kohta. Olulist

rolli omasid lõputöö kirjutamisel ka ettevõtluse ja majandusega seotud varem koostatud kõrgkoolide tudengite bakalaureuse- ja magistritööd.

Käesolev lõputöö koosneb kahest suuremast peatükist. Esimeses osas toob autor välja rahulolu mõjutavad tegurid nii isiksuse mõttes kui ka lähtudes haridusteenusest. Teises peatükis keskendub lõputöö autor uurimaks, milline on aramus kahe eelnimetatud õppeasutuse õpilaste aramus ettevõtlus- ja majandusõppest. Veel selgitatakse välja, kas õpilastes oleks huvi õppida seda ka kõrgkooli tasemel ning kas tulevikus võiksid nad end näha potentsiaalsete ettevõtjatena. Selleks, et kahte eelmainitud aspekti uurida, on autor koostanud kolmeteistkümnest küsimusest koosneva ankeedi. Küsitlus viidi läbi mõlemas uuritavas koolis. Õpilaste jaoks oli selle täitmine anonüümne ning saadud informatsiooni kasutatakse praeguses lõputöös.

Rahulolu valdkonnas uurib töö koostaja, kas õpilased on õppega rahul. Küsimustikus paluti teha ka ettepanekuid, mis vastajate arvates muudaks selle õppeaine nende jaoks huvitavaks ning tõstaks motivatsiooni taset seda õppida. Vastavad parendusettepanekud toob autor välja töö teises osas. Muutused, mida õpilased soovivad, tuleks kindlasti kaardistada ning saadud informatsioonile tuginedes võtta vastu otsused, mis tuleks tehtud ettepanekutele vastu. Autor leiab, et valdav osa neist leiaks kindlasti ka positiivset tagasisidet õpilaste seas ning see aitaks kaasa õppeainega rahulolu tõusule, mis omakorda aitaks kaudselt tõsta ka noorte ettevõtlusaktiivsust. Samuti paluti vastajatel hinnata, kuidas nad hindavad gümnaasiumist saadud teadmisi ettevõtluse ja majanduse valdkonnas.

Uuringu teises pooles, milles pöörab autor tähelepanu eelkõige võimaliku ettevõtlusaktiivsuse selgitamisele, uurib autor, kas peale gümnaasiumi lõpetamist oleks õpilaste eelistus olla pigem palgatöötaja või ettevõtja. Veel analüüsitakse, kas nende arvates haridussüsteem soosib noorte hakkamist ettevõtjateks ning kas nad on mõelnud ise ettevõtlusega alustamise peale. Sealjuures on töö koostaja lasknud vastajatel panna nende jaoks olulisuse järjekorda tegurid, mis nende meelest kõige enam takistavad ettevõtlusega alustamist. Saadud uurimistulemused on samuti kajastatud lõputöö teises osas.

1. ÜLDIST RAHULOLU JA ÕPPETEGEVUSEGA SEOTUD RAHULOLU MÕJUTAVAD TEGURID

1.1. Rahulolu teoreetilised seisukohad

Iga inimese jaoks on tähtis, et ta oleks oma eluga rahul. Oluline on olla rahul iseenda ja ümbritseva keskkonnaga. Inimesed võivad elada väga erisugustes sotsiaal- ja majandustingimustes ning sellest tulenevalt võivad rahulolu aspektid olla iga inimese jaoks individuaalsed. Igas valdkonnas on olemas oma teatud punktid, mis suuremal või väiksemal määral mõjutavad inimeste rahulolu oma eluga. Eluga rahulolu ja õnne uurimine nii teadus- kui poliitika valdkonnas päevakorras paljudes riikides üle maailma (Layard 2005).

Inimese õnne ja rahulolu ning mis seda mõjutavad, on uurinud mitmed inimesed erinevatelt elualadelt. Palju on analüüsitud ka seda, kuidas mõjutab inimese iseloom ja olemus rahul olemist. Ökonomistid (Helliwell, Putnam 2004), kes on uurinud tegureid, mis mõjutavad inimese rahulolu, on leidnud, et sotsiaalse kapitali, tervete ja tugevate perekondlike-, sugulus- ja sõprussidemete vahel on olemas tugev seos. Peale ökonomiste on uurinud rahulolu veel ka majandusteadlased. Üheks neist oli Easterlin (2005), kes leidis oma uurimuses, et sissetuleku suurenemine ei oma pikaajaliselt olulist tähtsust selles osas, kas inimest valitseb emotsionaalne rahulolu. Lühiajalist mõju on seejuures aga täheldatud ning samast uuringust selgus, et sissetuleku suurenemine mõjutab positiivses suunas inimest vaid lühema ajaperioodi vältel. Antud juhul on silmas peetud niigi kõrge arengutasemega riike, kus inimeste elatustase on üheks kõrgemaks maailmas. Kuigi seda saab kasutada vaid teatud riikide jaoks, on siiski konkreetne näide olemas, et teatud ajas ja kohas inimeste isiklik rahulolu ei sõltu tema

sissetulekust. Alust on arvata, et enamjaolt siiski on rahulolu üheks kõige suuremaks mõjuriks inimese sotsiaalne ja majanduslik heaolu.

Carl Rogers tõi mitmeid aastakümneid tagasi välja teooria, milles käsitles inimese „minakontseptsiooni“ ja „minastruktuuri“ (ingl k. self-concept, self-structure). „Minakontseptsiooni“ loetakse kõige olulisemaks kontseptsiooniks Rogersi iseloomuteoorias, mis on mõtete, tajumiste ja väärtuste kombinatsioon, mis loovad üldise „minapildi“. „Minakontseptsioon“ on arusaamine, kes inimene oma olemuselt on ning mida teeb või millega ta tegeleb. See on tajumine, kuidas inimene iseend mõtestab ja kuidas ta tajub maailma enda ümber. Inimene, kellel on tugev ja positiivne „minakontseptsioon“ näeb ümbritsevat keskkonda enda ümber hoopis teistmoodi kui seda näevad inimesed, kel on see nõrk. Ühtlasi ei pea see peegeldama tegelikkust. Inimene võib paista teiste jaoks edukas ja haritud, aga iseendale võib ta tunduda vastupidine. Igal indiviidil võib olla mõte sellest, milline ta tahaks olla ehk nn „ideaalne mina“ ja missugune on ta tegelikult ehk nn „tegelik mina“. Mida enam on need sarnased, seda õnnelikum inimene on. Mida suurem on erinevus, seda suurem on rahulolematuse iseendaga. (Atkinson 1995)

Akadeemilises valdkonnas on kasutusel seotud mõiste „akadeemiline minakontseptsioon“, mille kaudu väljendatakse seda, kuidas inimene näeb iseenda võimet õppida, seda konkreetselt akadeemilises kontekstis (Bong, Skaalvik 2003). On tõestatud, et „akadeemiline minakontseptsioon“ mõjutab otsesel ja kaudsel teel mitmeid, sealjuures ka hariduslikke resultate (Dickhäuser, Reuter, 2005). Loogiline lähenemine on, et mida kõrgem hinnang indiviidil iseenda „akadeemilisele minakontseptsioonile“ on, seda suurem on tõenäoliselt ka tema akadeemiline potentsiaal saavutada vajalikud eesmärgid. Lisaks hinnangule mängib olulist rolli ka motivatsioon. Tahe midagi olulist hariduslikult saavutada võib olla üheks olulisemaks teguriks otsustamiseks, kas püstitatud eesmärki on võimalik ka reaalselt saavutada.

Peale iseenese tunnetamise ja mõistmise on tähtsal kohal ka rahulolu. Palju on uuritud, millest sõltub inimese subjektiivne rahulolu ning millised on seda soodustavad ja takistavad mõjurid. On leitud varasemalt (Diener 1984), et inimese iseloomuomadused ja see, kuidas ta kogeb oma elus erinevaid negatiivseid ja positiivseid sündmusi,

mõjutab suurel määral, milliseks rahulolu oma eluga teatud ajaetapil kujuneb. Seega on tähtis, et enesehinnangu positiivne kujunemise pärast oleksid inimesel tugevad iseloomuomadused, et tugevalt vastu võtta ka negatiivseid elukogemusi. Paratamatu aga on, et elus tuleb ette ka negatiivseid ja halbu sündmusi.

Välja on selgitatud, et subjektiivse rahulolu mõjurid jagunevad üldjuhul kolme suuremasse kategooriasse, mis on (Lyubomirsky jt 2005):

- püsivad erinevused, kaasa arvatud iseloomuomadused;
- elu puudutavad asjaolud, mille hulka kuuluvad ka sissetuleku suurus ja ümbritsev keskkond;
- teadlikud tegevused, mille hulka kuuluvad eelkõige sellised tegevused, mis igale inimesele individuaalselt meeldivad.

Uuringud on näidanud, et iseloomuomadused ei ole peamine aspekt, mis mõjutab indiviidi subjektiivset rahulolu, ent sellel on suur osakaal (Strobel, Tumasjan 2011). Iseloomuomadused koosnevad väga mitmesugustest iseloomujoontest, mille seas on nii positiivsusele kui ka negatiivsusele suunatud mõjureid. Australian Centre on üles loetlenud enam kui sada erinevat instrumenti, mis otseselt või kaudselt mõjutavad subjektiivset heaolu (Tomyn, Cummins 2010). Kui tuua paralleeli täiskasvanud inimeste seas läbi viidud erinevate rahuolu-uuringutega ja laste ning noorukite seas läbi viidud uurimistega, siis on selge tendents, et laste ja noorukite kohta on seda vähem uuritud (Leung, Zhang 2000). Käesoleva lõputöö koostaja arvab, et seda kalduvust tuleks kindlasti balansseerida. Nende uuringute omavaheline võrdlus ei oleks aga kuigivõrd sobilik, sest tihtipeale on lastel ja noorukitel mõnevõrra teistsugused huvialad ja arengulised vajadused (Park, Hubener 2005). Kuigi need inimese eluaastate jooksul võivad muutuda, ei saa seni korrapäraseid üldistusi teha.

Varem on uuritud ülikooli tudengite subjektiivset heaolu ning on leitud, et subjektiivne rahulolu on väga tugevalt seotud sellega, kuidas tudeng peale kõrgkooli lõpetamist tulevikus hakkama saab (Abdo, Ruiz 2012).

Senised uuringud, mis käsitlevad laste ja noorukite rahulolu uurimist, on näidanud demograafilisi, isikulisest ja keskkondadega seotud korrelatsioone. Uurimused, mis

keskenduvad demograafilistele erinevustele, nagu näiteks sugu, sotsiaalne ja majanduslik staatus, on näidanud kõige paremini tagasihoidlikku suhet noorukiea ja eluga rahulolu vahel. Isikuomadusi ja keskkonnaga seotud erinevusi analüüsivad uuringud on väljendanud natukene tugevamat sidet. Omavaheliste suhete uurimine on tähtis, sest seni on mitmed uuringud näidanud, et üldine noorukite eluga rahulolu tuleneb suurel määral sotsiaalsusega, füüsilise ja vaimse tervisega seotud eripäradest. (Saha jt 2012)

Täiskasvanute puhul on märgatud (Trzesniewski 2006), et madala enesehinnangu tõttu on inimesel tihti halb füüsiline ja vaimne tervis, finantsprobleemid ning antisotsiaalne käitumine. Eluga rahulolu mängib tähtsat rolli subjektiivse rahulolu kognitiivse komponendi indikaatorina, ennustajana ja lõpptulemina ning see on oluline ka inimese positiivse emotsionaalsuse arengus. On selgitatud, et lähedased ja toetavad peresidemed on pikemas perspektiivis kaitseks negatiivsele vaimsele allakäigule (Li jt 2011). Seega võib väita, et emotsionaalselt väärtuslikud peresidemed annavad suurt jõudu inimese subjektiivsele heaolule.

Laste ja noorukite madal rahulolu tase on seotud psühholoogiliste, sotsiaalsete ja käitumuslike probleemidega, samal ajal kui kõrge rahuolu tase tuleneb heast kohanemisvõimest ja optimistlikust ellusuhtumisest. Toetavad vanemad, huvitavate tegevustega tegelemine, positiivsed sündmused elus ja omavanustega heal tasemel suhtlus aitavad kaasa lapse ja nooruki eluga rahulolu tõstmisele. (Park 2004) Kuna inimeste individuaalsed erinevused kerkivad esile juba esimestel eluaastatel, tuleks võimalikult vara tähelepanu juhtida võimalikele aspektidele, mis otseselt või kaudselt võivad mõjutada inimese edasist arengut.

Iga lapse ja nooruki jaoks on äärmiselt oluline, et teda ümbritseks toetav keskkond ning positiivne ellusuhtumine. Koos eelnevaga on välja toodud, et noorte rahulolu mõjutavad veel hea füüsiline ja vaimne tervis (Proctor jt 2009). Iga inimene on oma loomult erinev ja iga inimese elu on kulgenud erinevat moodi ning sellest tulenevalt kujundavad mõjurid iga inimese individuaalselt.

Rahuloluga on seotud veel mitmed erinevad terminid, nagu näiteks enesetõhusus ja enesehinnang. Enesetõhusus on defineeritud kui inimese võime teha erilaadsete takistuste ületamiseks jõupingutusi ning püsivalt ootamatutes ja negatiivsetes situatsioonides hakkama saada (Tong, Song 2004). Sellest tulenevalt on enam tõhusamad inimesed tõenäoliselt rohkem initsiatiivsemad ülesannete lahendamisel ning jätkavad omalt poolt püstitatud eesmärkide saavutamist ka siis, kui olukord muutub nende jaoks raskemaks ja kui tekivad takistused. Juhitud on tähelepanu, millest taoline käitumine sõltub. Läbiviidud kultuurilised uuringud on näidanud, et inimesed, kellel loeti kõrgemat enesetõhusust, olid lapse- ja noorukieas paremates kasvu- ja arengutingimustes (Luszczynska 2005).

Seeläbi on võimalik öelda, et inimese võime erinevate elus ette tulevate takistustega tegelemiseks areneb välja väga varases eas ja seda eeldusel, et selle arengut soodustatakse. Rahulolu üheks olulisemaks aspektiks on veel ka inimese enesehinnang. Nooruki identiteeti ja enesehinnangut on peetud tema arengus ühtedeks kõige tähtsamateks komponentideks (Harter 1999). Mõned teadlased on seisukohal, et üldiselt enesetõhusus ja enesehinnang on oma olemuselt üks ja sama, sest nende vahel on väga tugev korrelatsioon (Stanley, Murphy 1997). Teisalt on mitmeid, kes leiavad, et need kohekindlasti ei saa tähendada ühte ja sama (Zimmermann, Clearly 2005). Enesehinnangut peetakse afektiivseks hinnanguks, see tähendab, kuidas inimene end emotsionaalselt tunneb ning milline on emotsionaalne hinnang temale endale ning seeläbi ei saa neid omavahel sedavõrd samastada (Frank jt 2010).

On täheldatud ka seda, et enesehinnang on suuremal määral seotud just nende tegevusalade ja aspektidega, millega inimene ise tegeleb ning millega palju kokku puututakse (Crocker Wolfe 2001). Seega ebavajalik ja ebaoluline enamjaolt ei mõjuta inimese enesehinnangut. Seega tähtis on, et avaneks võimalus tegeleda nende tegevustega, mis tekivad rahulolu ja positiivset enesetunnet. Oluline on sealjuures ka võimalus tegeleda hobidega olenemata, kas tegemist on juba täiskasvanuga või alles lapse- või noorukieas inimesega.

Noorukiiga on rahulolu puhul kindlalt selge ja ajas muutuv. See tuleneb sellest, et kasvades ja arenedes muutub inimene bioloogiliselt, psühholoogiliselt, sotsiaalsuse tase

kõigub ning kognitiivsed muutused leiavad sel eluetapil aset. Enesehinnangu tase võib seetõttu olla indikaatoriks, kuidas noorukieas olevad inimesed tulevad toime nende muutustega, mis nende eluga ja ühtlasi ka kehaga aset leiavad. (Proctor jt 2009) Sealjuures oleks abi, kui noorukitele oleks kättesaadavad mitmesugused tugiteenused, eriti just nendele, kellel võib esineda ja kel esineb probleeme selliste muutustega kohanemisel. Palju on vaja tähelepanu juhtida sellele, kuidas on inimese vaimne ja füüsiline tervis. Terviseprobleemide esinemisel tuleks kindlasti ka nendega tegeleda. Kui taoline inimene jääb jätta võib see mõjutada ja segada tema elu veel pikki aastaid.

On leitud seoseid lapse ja nooruki käitumise ning rahulolu vahel. Neil, kes ei ole oma senise eluga rahul, on kalduvus langeda depressiooni, neil võivad esineda probleemid agressiivse käitumisega, avalduda suitsidaalne mõtteviis ning nad võivad kasutada ka teatud meelemärke. Neil on risk tegeleda vähem koolitöödega ning huvi kooliväliste sotsiaalsete tegevuste vastu on madalam. (Huebner, Gillman 2003) Lõputöö autor leiab, et rahulolematusest tingitud eelsoodumus langeda depressiooni võib pikemas perspektiivis halvendada inimese elukvaliteeti muutumatuseni. Seega tähtis on eeltöö, et seda oleks kuidagi võimalik ennetada. Suur side on ka eneserahulolu ja koolist väljalangevuse vahel. Eid ja Larsen (2008) on väljendanud on, et mida vähem rahulolev on koolieas nooruk oma senise elukäiguga, seda suurem on tõenäosus, et mingil ajaetapil võib katkeda või koguni lõppeda tema koolitee üldhariduskooli tasemel. Laste emotsionaalne allakäik ja haridustee lõppemine on kindlasti sellised negatiivsed sündmused, mis ei tohiks mitte ühegi lapse puhul aset leida. Paratamatult seda kahjuks siiski esineb.

Tänapäeval on noorte haridustee katkemine suureks probleemiks. On tõestatud, et need noored, kes ei lõpeta mingil põhjusel keskkooli, jäävad suurema tõenäosusega peale haridustee lõppu töötuks või saavad töö, millega elatise teenimine on raskendatud, st taolistel töökohtadel valitseb madal tasustamine (White 2003). Austraalias langeb ligikaudu 30% kooliõpilastest koolist välja enne, kui nad saavad gümnaasiumihariduse omandatud (Lamb, Walstab 2004). Lõputöö koostaja leiab, et see murettekitavalt suur hulk õpilasi. See osa ei lähe suure tõenäosusega enam uuesti ka kooliharidust omandama ning samamoodi ei alusta see hulk õpinguid kõrgkoolis. See omakord aga

tõstatab üles küsimuse, kuidas praegust olukorda parandada. Lõputöö autor leiab, et üheks mooduseks võiks olla rahulolu-uuringute läbiviimine, et teada saada, kas ja milline on õpilaste huvi õppeainete vastu. Seoses suure katkestamise osakaaluga on töö koostajal alust arvata, et selles osas mängib tähtsat rolli ka huvi puudumine õppeainete vastu. Vastukaaluks tuleks tõsta kooliõpilaste huvi kooli ja õppeainete õppimise vastu. Tuleks leida võimalus uurimaks, mida on koolidel omalt poolt võimalik teha, et olukorda kontrolli all hoida ja et sellist langevusprotsenti madalamana hoida.

1.2. Rahulolu haridusteenustega

Kool on tänapäeva maailmas noorte jaoks oluline koht. Seal veedetakse suur osa oma päevasest ajast ning huvitegevuski on suurel määral koolitegevusega tihedalt seotud. Koolis käiva inimese jaoks peaks olema kool huvitav ja meeldiv koht, kus olla. Seda enam, et sel on pikaajalisem positiivne eesmärk.

Õpetamise efektiivsuse ja väärtuse andmine on kompleksne ülesanne. Siiski, informatsioon, mida talletatakse mõõtmiste läbi, võib õppetöö läbiviijale osutada äärmiselt väärtuslikuks. Seda eriti just nende arenemises õpetajana pikemas perspektiivis (Courtney jt 2013).

Mitmed teadlased on viimastel aastakümnetel püüdnud välja selgitada, mis on peamised tegurid, mis mõjutavad õpilast hariduse kontekstis pingutama, et saada häid õpitulemusi ja vältida ebaõnnestumisi (Robbins, Lauver jt 2004). Raskused koolitöös võivad põhjustada pikaajalisi kaotusi, milleks on näiteks koolist väljalangemine, akadeemiline ebaõnnestumine ja raskusi siseneda edukalt täiskasvanueas tööturule (Alexander jt 2009). Nii nagu rahulolu uurimuse juures saab väita, et seda soodustavad ja takistavad mõjurid on peamiselt seotud inimese loomuomaduste ja ümbritseva keskkonnaga, siis ka akadeemilises võtmes sõltub kooliõpilaste õpiedu isikuomadustest ning ümbritsevast keskkonnast. Soodustav keskkond aitab arengule kaasa, samal ajal kui negatiivsete aspektide ülekaal pärsib akadeemilist edu.

Peale keskkonnast tingitud faktorite loetletakse akadeemilise edu puhul olulisteks faktoriteks veel iseloomuomadusi, enesehinnangut ja enesetõhusust (Mars jt 2006). On tõestatud läbi mitmete uurimuste (Baumeister jt 2003), et enesehinnangu ja akadeemilise edukuse vahel on kindel side. Samamoodi on tõdetud, et see side on vastatikkune, mis tähendab, et akadeemiline edukus mõjutab inimese enesehinnangut. Samamoodi on ka leitud, et madal enesehinnang mõjutab kaudselt ebaedu koolis, psühholoogilist stressi, motivatsiooni langust, teatud haigusi ja koolitööst kõrvale hoidumist (Lui jt 2001). Mõju võib olla sealjuures nii otsene kui ka kaudne, aga siiski konkreetselt on seda täheldatud.

On koostatud uurimusi, mille läbi on selgunud, et otsest mõju aga enesehinnangul õpiedukusele ei ole. Mõned autorid on isegi arvanud, et kõrge enesehinnang mõjutab õpiedukust üldises mõttes lausa negatiivselt (Köller, Baumert 2006). Siiski leidub rohkem tõendust selle kohta, et kõrgem enesehinnang aitab positiivselt kaasa õpiedukusele ning madalam enesehinnang põhjustab teatud määral madalamat õpiedukust. Omavaheline side on seega olemas olemas ja sealjuures ka tõestatud.

Tähelepanu on juhitud ka sellele, kelle puhul on enesehinnangu ja õpiedukuse omavaheline side tihedam, kas poistel või tüdrukutel. Ameerika Ühendriikides läbi viidud uuringu kohaselt on erinevus kõige suurem vanuses 14 kuni 18 (Kling jt 1999). Quatman ja Watson (2001) leidsid, et poistel kipub üldjuhul enesehinnang olema tihti peale kõrgem kui tüdrukutel, aga selles vanuses erinevuste varieeruvust ei täheldatud, st erinevus on suurematel vanuserühmadel. See-eest Baldwin ja Hoffman (2002) leidsid, et sooline erinevus esineb rohkem varases noorukieas olevatel õpilastel kui vanemas noorukieas.

Teine oluline faktor, millest võib sõltuda õpiedu, on enesetõhusus. Britner ja Bajares leidsid (2006), et usk enesetõhususesse võib olla üks tähtsamaks otsustajaks, millise haridustee õpilane omale valib, mis on valitavad kursused, kuivõrd jätkusuutlik on tema hariduskäik enesetõhusust arvesse võttes ning milline on lõppkokkuvõttes õpiedu.

Kooliõpilaste subjektiivset rahulolu ja akadeemilise võimekuse vahelist seost on varem uurinud mitmed autorid, neist üks Pillman (2009). Eelnevas peatükis tõi lõputöö autor

välja teatud mõjurid, millest sõltub inimese subjektiivne rahulolu. Üheks neist oli iseloomuomadused. Lõputöö kirjutaja leiab, et uuritavat kontseptsiooni saab üle kanda ka kooli ja erinevate õppeainete rahulolu uurimisel.

Tuginedes sellele on alust väita, et kui õpilane pole motiveeritud õppima, siis ei pruugi ta olla tihtipeale akadeemiliselt edukas. Akadeemilist motivatsiooni on defineeritud kui õppetööga seotud eesmärkide saavutamiseks vajaliku energia tootmine (Turkmen 2013). Akadeemiline motivatsioon on tihedalt seotud ka õpimotivatsiooniga, aga oma olemuselt on need erinevad terminid.

Selle defineerimisele on keskendunud mitmed autorid. Motivatsioon võib tuleneda ka mitmetest asjaoludest. Motiveeritus õppima on näidanud positiivset mõju õppimise strateegiale, akadeemilisele sooritusele, kohanemisele ja õpilise üldisele heaolule (Vansteenkiste, Zhou jt 2005). Sealjuures jällegi võib väita, et seos motiveerituse ja soorituse vahel on olemas, mille järgi kõrge motiveerituse tase tagab hea ja kvaliteetse soorituse õppetöös ning tõstab õppeedukust (Kusurkar jt 2011). Motivatsiooni avaldumise jaoks on loetleud mitmesuguseid eeldusi. Üks peamisi eeldusi sisaldub selles, kuidas oleks õigel viisil omavahel ära seostada põhjused ja nendest tulenevad tagajärjed (Biggs, Tang 2007). Peale selle tuleks ka uskuda oma võimetesse, mis määraks ära, kuivõrd on inimene valmis tegema jõupingutusi, et saavutada endile seatud eesmärk (Säärits 2012).

Leidub ka teistsuguseid teooriaid. Malmstein ja Rihvk (2008) väitsid, et motivatsioon on rahulolu tunne, mis kaasneb mingisuguse tegevuse või selle tulemusena. Nad lihtsustasid seda omalt poolt öeldes, et see on inimese huvi oma tegevuse vastu ning teadlik pingutamine parimate võimalike tulemuste saavutamiseks. Pidades silmas seda käsitlust võib väita, et motivaatsiooni peamised tunnusjooned on algatusvõime ja enesedistsipliin. Selleks, et inimesel oleks motivatsiooni, on vaja teatud eeldusi. Need eeldused sõltuvad suuresti inimese individuaalsetest isikuomadustest ja tõekspidamistest. Hariduse kontekstis on vajalik, et õpilane väärtustaks neid teadmisi ja kompetentse, mida tal on võimalik õppetöö käigus omandada. Kui seda ei ole, siis oleks õppetöö õpilase jaoks justkui pealesunnitud tegevus ning sealt algavad tihtipeale probleemid õpiedukusega.

Motivatsioon on õppetöös väga tähtsal kohal. Seda on loetud ka kõige olulisemaks mõjuriks, millest sõltub õpilaste õpiedukus (Uyulgan, Akkuzu 2013). Kui selle tase on madal, siis on ka õppeedukus madal ja sealt tulenevalt on õpilaste rahulolu oma õppetööga madal. Need kõik on omavahel tihedalt seotud. Õpilasel võivad olla suurepärased loomuomased eeldused, et ta võib ja suudab hästi õppida, aga kui tal ei ole huvi ega motivatsiooni õppimise vastu, siis ainuüksi isikuomadused ei ole piisavad (Leppik 2008). Võib tekkida ka seisund, kus õpilastel puudubki reaalne huvi õppetöö vastu. Õpetaja omab juhi rolli klassiruumides ning tema juhiomadustest sõltub suurel määral, milline on õpilase õppetöö tulem (Bolkan, Goodboy 2009). Tulemina saab teatud moel kasutada ka õpilase motivatsiooni taset, sest kui õpetaja suudab end klassiruumis maksma panna, on antud tuge ka õpilase motivatsiooni tõstmise pihta.

Erinevaid seoseid on uuritud ka soolises osas. Lepik (2011) leidis oma magistritöös, kus ta uuris ühe konkreetse põhikooli õpilaste akadeemiliste saavutuste ja enesemotivatsiooni vahelisi seoseid, et meessoost õpilaste enesemotivatsiooni tase on mõnevõrra kõrgem kui naissoost õpilaste puhul. Sealjuures selgus veel, et vanemaks saades õpilaste akadeemilised tulemused tihtipeale ajas langevad, aga enesemotivatsiooni tase jääb samaks. Käesoleva lõputöö kirjutaja leiab, et õpimotivatsiooni puudumine on aktuaalne probleem paljudes Eesti üldhariduskoolides.

Motivatsioonist tegeleda õppetegevuse sõltub ka hinde väärtus, mille õpilane saab. Hinde andmist võib lõputöö koostaja arvates pidada üheks väljundiks, kui õpetajal on võimalik tunnustada õppurit hea õppetöö eest. Kui arvestada keskmise hinde tähtsust, siis selle analüüsimine üksiku näitajana ei ole selles valdkonnas piisavalt oluline tegur mõjutamaks õpilase rahulolu. Siiski saab selle kaudu tuletada kaudse seose. Pillmann (2009) tõi oma töös välja, et Eesti puhul tähtsustavad õpilased hinnete olulisust ning nad tõlgendavad akadeemilist edukust ka ühe näitajana, mida võib kasutada rahuolu iseloomustamiseks.

Motivatsiooni tase võib sõltuda ka huvist. Koolihariduse kontekstis mõjutab õpilase motivatsiooni teatud määral ka see, kui väga on nad huvitatud teatud õppeainete õppimisest. Lõputöö autor leiab, et õpilaste motivatsiooni mõjutab teatud määral ka rahuolu haridusteenusega üldisemalt. Selles osas teevad peamise töö ära õpetajad, kes

õpilastele erinevaid õppeained õpetavad. Kui õpetaja on suuteline selgitama erinevate õppeainetega seotud eripärasid huvitaval ja konkreetsetel moel võib see tekitada õpilases suurema soovi õppida seda ainet. Ebahuvitaval viisil selgitamine võib seda aga pärssida. Tähtis on leida viis, mil moel oleks õpetamine efektiivne, ent samas ka õpilasele huvitav, sest haridus on teatud osa üks olulisemaid ja vundamentaalsemaid valdkondi ühiskonnas ning ühtlasi mängib haridus väga tähtsat rolli rahvuse arengus. Mitmed autorid on uurinud, kas hariduse ja majanduse arengu vahel on mingisugune seos. Brunat (2006) leidis, et olemas teatud laadi korrelatsioon, aga see ei ole põhjus ja tagajärg seose tüüpi. Sellele tuginedes võib lõputöö koostaja väita, et teatud viisil mõjutab haridus siiski mõne riigi või väiksema piirkonna majanduslikku olukorda. Seega mängib mingisuguse inimgrupi haridustase olulist rolli selles, kus suunas liigub selle piirkonna majandusareng, kus see inimrühm tegev on.

Tänapäeva organisatsioonid saavad vaid sel juhul olla jätkusuutlikud, kui nad suudavad tõmmata klientide tähelepanu ja seda enda peal hoida (Nejati 2009). Sel puhul ei ole oluline, kas tegemist on äriettevõttega või riikliku institutsiooniga. Käsitleks sobib ka õppeasutuste uurimine. Nad peavad tänapäeval olema õpilaste jaoks atraktiivsed. Antud juhul saab sellist lähenemist käsitleda ka haridussüsteemi puhul. Haridussüsteem peab õpilaste olemasolu ja õpilaste huvi pärast huvi tundma. Kui õpilased ei ole huvitatud õppima mõnda konkreetset õppeainet või üldse ei paku neile huvi mingisugune haridusteenus, siis teatud määral ei suuda haridussüsteem täita oma eesmärki. Aga ainult süsteemist see kindlasti ei tulene. Nagu eelnevalt selgitatud mõjutavad huvi ja motivatsiooni ka sellised faktorid, mis on seotud inimese individuaalsete isikuomadustega.

Nejati ja Shafaei (2009) eesmärk oma töös oli hinnata, milline on õpilaste rahuolu haridusteenusega kõrgkooli tasemel. Selleks uuriti mitmeid aspekte, milleks oli füüsiline keskkond, kursuse struktuur, õppematerjalide sisuline pool, administratsioon, omavaheline suhtlemine ja toetamine ning tagasiside toetus koos hindamisega. Õpilased on sel moel õppeasutuse kliendid ja kaasõpilased mängivad olulist rolli, et üheskoos edeneda õppetöös. Õpilase ootus kooli vastu on üks peamisi komponente, mille järgi tekib arvamus konkreetsest õppeasutusest. Selleks, et tagada õpilaste seas võimalikult

hea rahuolu tase tuleb tunda ka kaasõpilaste iseärasusi, kooli õpikeskkonda, õpetaja tuge ja veel mitmeid teisi aspekte. Oluline on seega teeninduse kvaliteet.

Kasper jt (1999) defineerisid teenuse kvaliteeti kui ulatust, milles teenuse osutamise protsess ja teenuse pakkuja saab rahuldada tarbija vajadust. Gronroosi (2001) arvates on teenus selle pakkuja poolt heterogeenne, eraldamatu ja immateriaalne. Lõputöö koostaja leiab, et sel moel vaadatuna on ka õpetamine teenus ja analoogset käsitlust saab kasutada ka haridusteenuste rahuolu uurimisel. Sealjuures on kool teenuse pakkuja, sealhulgas ka õpetaja ning õpilane on kliendi rollis, sest õppeasutus on see, kes vastavat teenust osutab. Õpetaja täpsemaks rolliks oleks antud juhul pigem teenindaja roll, sest ta esindab õppeasutust ning oma töö ehk õpetamise kaudu toimub teenuse osutamine õppeasutuse kliendile.

Lähenedes haridusteenusele, siis saab väita (Kaldenberg jt 1998), et õpilaste rahulolu mõistet saab selgitada ja mõõta mitmel moel. Õpilased tajuvad, et rahuolu mõjuriks nende jaoks on näiteks see, kui kvaliteetseks peavad õpilased õppeainete õpetamise kvaliteeti haridusteenuse osutamise läbi. Õpetajad peaksid suhtuma õpilastesse tundlikult ja sümpaatselt ning kindlasti tuleks osutada ka tuge õppimisel, kui see on õpilase jaoks tarvilik. Sealjuures on täheldatud, et õpilase jaoks on tähtis ka, kui õpetaja kuulab ära kasvõi vaid üksiku mure või probleemi.

Seni on mitmel pool uuritud, mis on peamised mõjurid, mis mõjutavad õpilaste rahulolu. Bradford (2006) leidis, et õpilased võivad olla motiveeritud tegelema mõne konkreetse ülesandega rohkem kui teisega, olenevalt sellest, millist väärtust õpilane sellele omandab (näiteks kasulikkus või soorituse raskuse aste) või millist probleemi see nende jaoks võib lahendada. Veel väljendas Bradford, et olemasolevad uurimused on seni näidanud, et teatud laadi tegevused võivad motiveerida õpilasi tegutsema vastavalt parema tulemuse saavutamiseks.

Töö autor selgitas enne mitmete autorite kaudu, et motivatsiooni tasemest sõltub osaliselt õpilaste õppeedukus. Üks peamisi aspekte, mis mõjutavad õpilaste edukust õppetöös, et saavutada omalt poolt püstitatud eesmärgid, on esmalt harjumine õppimisega (Ali jt). Grohol (2011) meelest ei ole õppe-eesmärkide saavutamiseks

oluline õppimise aeg, vaid loeb see, et õpitakse arukal moel. Sama autor tõi välja ka muud tähtsad tegurid, mis soodustavad õppetööd:

- õpilase õige mõtteviis õppimise puhul;
- õppetegevuse koht soodustab mõttetööd;
- vajalike õppematerjalide olemasolu;
- õppeaja jagamine selliselt, et oleks eraldatud aeg õppetööks ja vabaks ajaks jt.

Lõputöö koostaja nõustub, et üks peamisi faktoreid, mis võib soodustada ja samas ka takistada edukat õppetööd, on õpilase motivatsiooni tase. Madal motivatsioon ei soodusta kindlasti õpilase huvi tegeleda aktiivselt õppetööga. Kuigi see sõltub paljudest asjaoludest, on ka koolil võimalus ja ka kohustus teha ära suur töö, et tekitada õpilastes huvi ning seeläbi ka tõsta motivatsiooni tegelemaks õppealase tööga. Õppeasutus saab kasutada tänapäeval mitmesuguseid modernseid õppevahendeid, mis aitaksid sellele kaasa. Tihtipeale kõikides koolides varieerub majanduslik olukord, aga kindlasti leidub koole, mis on tehnoloogia valdkonnas tänapäevased. Õppevahendite hulka võib lugeda nii süle- ja tahvelarvuteid kui ka moodsat ja heas korras olevat klassiruumi ning koolimaja.

Järgmine oluline mõjur on õppeaja jagamine. Optimaalne oleks, kui õpilasel on konkreetset ära jagatud see, aeg mille ta kulutab õppetegevuse sooritamiseks ning see, mis on mõeldud vabaks ajaks ehk millal tegeletakse muude asjade kui kooliasjadega. Eesti gümnaasiumiosa õpilased kulutavad keskmiselt päevas kodus õppimisele 1,8 tundi (Noorte vaba aeg... 2007). Lõputöö kirjutaja arvates võib olla selle pühendatud aeg oma mahult piisav, tähtis oleks, et seda aega kasutatakse efektiivselt ning tulemuslikult. Õppetööd võivad häirida teatud välised faktorid ning seetõttu on vajalik keskenduda maksimaalselt vaid õppetegevusele. Oluline ei ole mitte õppeaja kvantiteet vaid kvaliteet. Kvaliteetselt aega kasutades võib õpilane leida enda jaoks õppetöös midagi sellist, mis talle huvi pakub ning seeläbi tema motivatsiooni taset tõstab. Selle kaudu võivad avalduda ka paremad õpitulemused.

Õpilaste õpirahulolu uurimiseks käesolevas lõputöös on uuringu läbiviimine sobiv variant, sest selle kaudu on võimalik erinevate küsimuste kaudu teada saada objektiivne arvamus õppeaine kohta. Lisaks sellele sisalduvad küsimustikes enamjaolt taolised

küsimused, mis uurivad ka seda, kas õpilasel on ühes või teises vormis plaanis mõnda konkreetset ainet õppida ka järgmises kooliastmes (Gibson 2010). Antud juhul võib järgmiseks kooliastmeks pidada kõrgkooli, sest käesolevas lõputöös hindab autor, kas ja kui rahul on kahe üldhariduskooli gümnaasiumi osa õpilased nende koolide poolt pakutava ettevõtlus- ja majandusõppega.

Mitmed varasemad uuringud on näidanud, et õppetöö edukaks läbiviimiseks peavad selle eestvedajal olemas olema juhendamisoskused, teadmised õpetatavast erialast ning iseloomuomadused, mis suunavad juhtimisele ja eestvedamisele (Courtney jt 2013). Lõputöö koostaja lisaks siia omalt poolt ka ühe tunnusjoonena entusiasmi. Eestvedajapoolsel entusiasmil on õpilastele suur mõju, sest selle kaudu on kaudselt võimalik õpilast mõjutada ja seda eelkõige positiivsemas mõttes. Kui õppetöös juhikohal asuv isik viib õppetööd läbi teatava entusiasmigaga ja lisaks sellele ollakse väga pädev ning eestvedajalik, tõuseb õpilase huvi aine vastu. Walstad (2006: 193) märkis, et oluline on tähelepanu juhtida õpetamise meetodile, sest see kujundab õppeaine sisu ja selle, millist laadi on klassiruumis õpilaste suhtumine.

On uuritud ka seda, kas kaasõpilased mõjutavad teineteise õnnestumist õppetöös, aga tulemused on selles osas vastandlikud. On leitud, et teatud juhtudel võivad kaasõpilased avaldada positiivset mõju õppetöö arengule, ent samas on järeldusele jõutud, et kaasõpilaste mõju võib olla negatiivne. Lisaks on märgitud, et enamjaolt on see varieeruv ning sõltub mitmesugustest aspektidest. (Clark jt 2011)

Lõputöö autori arvates on seni võrdlemisi vähe uuritud seda, kuidas Eesti koolinoored suhtuvad neile valikaine raames pakutavasse ettevõtlus- ja majandusõpetuse ainesse. Seda eriti just gümnaasiumis, sest nii algkoolis kui ka põhikoolis on nimetatud ainet veelgi vähem kui keskkoolis. Hoolimata väiksest õppemahust on tarvilik selgitada välja, kas ettevõtlusealase hariduse baas gümnaasiumites on õpilaste jaoks huvipakkuv ning kas nad leiavad, et see toob neile tulevikus kasu, kui neil on vastavad teadmised ja kompetentsid olemas. Koos eelnevaga oleks vaja välja selgitada, kas õppemaht on ka õpilaste arvates väike või leiavad nad, et nende jaoks on see täiesti piisav või koguni liiga suur. Oluline on, et õpilased ei tunneks end ülekoormatuna. Varem on läbi viidud mitmeid rahulolu-uuringuid, mis on keskendunud uurimaks õpilaste heaolu

gümnasiumites (Elmore, Huebner 2010). On uuritud, kuidas nad on rahul üldise koolipoolse õppekorraldusega ning mis on peamisteks murekohtadeks.

1.3 Ettevõtlus- ja majandusõppe teoreetiline käsitlus ja vastavate kompetentside arendamine

Paljudele inimestele on loomumane ettevõtlik käitumine. Üheks selle vormiks ühiskonnas on ettevõtlik tegevus. Oma lõputöös peab töö koostaja ettevõtlikkust tugevalt seotud olevaks ettevõtlusega ning praeguses käsitluses on ettevõtlikkus ettevõtlik käitumisviis. Lausanne Juhtimise Arengu Instituut (IMB) lähtub ettevõtlikkuse puhul ka sellest, et ettevõtlikkus ja ettevõtlus on omavahel väga tihedalt seotud, kuid peale selle konteksti kasutatakse seda terminit ka muudes ühiskondlikes ettevõtmistes (Eesti elanike ettevõtlikkus 2004). Ettevõtlik inimene võib, aga ei pea ilmtingimata olema ettevõtja.

Ettevõtjat peetakse sageli ettevõtlustegevuse üheks kõige olulisemaks komponendiks. Sõna “ettevõtja” tuleneb prantsuse keelsest sõnast “*entreprendre*”, mis tähendab tõlkes isikut, kes võtab võtab ette midagi või kahe osapoole vahendaja (Sethi). Ingliskeelne termin, mida samuti laialdaselt kasutatakse, on “*entrepreneur*”.

Inimene õpib ja areneb kogu oma elu. Tänapäeval on levinud arusaam, et ettevõtjaks saamist või hakkamist mõjutavad nii isikuomadused kui ka ümbritsev keskkond ning suurt rolli mängib ka ettevõtluslaste kompetentside arendamine ning enese täiendamine (Markov, Kusmanovic 2011). Siimon ja Kaseorg (2008) arvasid, et ettevõtjaks kujunemist mõjutavad isikuga ja keskkonnaga seotud mõjurid. Isikuga seotud tegurid:

- isikuomadused;
- isiklik sobivus;
- teadmised ja oskused.

Sealjuures keskkonnaga seotud tegurid on:

- mikrosotsiaalne;
- makrosotsiaalne;

- makromajanduslik.

Isikuomaduste all on loetletud sellised omadused nagu näiteks eneseteostusvajadus, riskivalmidus, enesedistsipliin, algatusvõime, püsivus jt. Isikliku sobivuse all mõeldakse isiku vanust, tervist, stressitaluvust, motivatsiooni taset jt. Teadmiste ja oskuste näol on tegemist juhtimis-, otsustus-, suhtlemis- ja organiseerimisoskusega. Uuringute kaudu on tõestatud, et teatud iseloomuomadused mõjutavad ja loovad eeldusi ettevõtlusega alustamiseks (Raab jt 2005). Ümbritseva keskkona puhul on mikrosotsiaalse keskkonna tähelepanu juhitud inimese elukutsele, töökohale ja perekonnale. Makrosotsiaalse keskkonna puhul arvestatakse isiku poliitilisi vaateid, tema infokanaleid ja õpikeskkonda. Makromajanduslik keskkond hõlmab eelkõige ettevõtlus- ja õiguskeskkonda. (Siimon, Kaseorg 2008)

Samamoodi on ka ümbritsev keskkond ja selle omadused ajas muutuvad. Ettevõtja tegutseb läbi ettevõtluse. Juriidilises kontekstis on ettevõtlus isiku iseseisev majandus- või kutsetegevus, mille eesmärgiks on tulu saamine kauba tootmisest, müümisest või vahendamisest, teenuse osutamisest või muust tegevusest, kaasa arvatud loominguline ja teaduslik tegevus (Ettevõtlusega alustamine ja...).

Selle positiivset tähendust kiidetakse ühiskonnas heaks, sest just ettevõtlus on see, mis aitab kogukonnal majanduslikult areneda. Riigi, selle rahva ja ka ühiskondliku korra püsijäämise pärast on vitaalselt oluline, et leiduks ettevõtlikke inimesi, kes läbi ettevõtluse suudaks pakkuda hüvesid, millest igaüks teatud moel kasu saaks. Jaapanlased peavad ettevõtjaid oma rahvuslikuks rikkuseks (Unt 2005). Seega, kui toetada ettevõtlust ja aktiivseid inimesi, areneb seeläbi ka kogu riigi või piirkonna majanduslik ja sotsiaalne heaolu.

Ettevõtlust saab toetada mitmel moel. Üheks neist viisidest võib pidada näiteks ettevõtlusalaste kompetentside arendamist. Ettevõtlus- ja majandusalaste kompetentside arendamine peaks algama võimalikult vara. Perekond on üks esimesi sotsiaalseid keskkondi, millega inimene lapseas kõige varasemalt ning ajalises mõttes kõige kauem kokku puutub. Sellest järgmine keskkond, milles laps samuti suure osa oma päevasest ajast veedab, on lasteaed ehk koolieelne lasteasutus. Ettevõtluspädevuste

selgitamise ja arendamise alguseks võiks olla juba ka lasteaia keskkond. Koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava järgi on õppe- ja kasvatustegevuste eesmärkideks (Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava 2008):

- lapse individuaalse ja tema arengupotentsiaali arvestamine;
- lapse loovuse toetamine;
- mängu kaudu õppimine;
- humaansete ja demokraatlike suhete väärtustamine;
- lapse arengut ja sotsialiseerumist soodustava keskkonna loomine;
- üldõpetusliku tööviisi rakendamine jt.

Otseselt ei kirjeldata ettevõtlusalaste kompetenside arendamist, aga kaudsel viisil on õppekava eesmärgiks aidata lapsel areneda ja teda suunata. Lapse arengu käigus arenevad välja teatud iseloomuomadused ning olenevalt sellest, kuidas sellele tähelepanu pööratakse, võivad temas juba varases eas ilmned ettevõtlikud isikuomadused. Kindlasti ei saa lähtuda vaid ümbritsevast keskkonnast, oluline on toonitada, et ka sünnipärased isikuomadused mängivad selles osas suurt rolli. Lasteaed teeb ära vaid poole tööst, ent siiski on see äärmiselt vajalik, et vajalikud omadused lapses areneksid.

Alus- ja põhihariduse tasemel keskendub ettevõtlusõppe eelkõige ettevõtlikkuse kujundamisele ja toetamisele. Selle õppe eesmärkide saavutamine toimub läbi mängimise ja erinevate tegevuste kaudu. Keskhariduse tasemel on soovitatav käsitleda ettevõtlus- ja majandusõpet eraldiseisva õppeainena selleks, et lisaks ettevõtlikkuse kujundamisele pakkuda õpilastele teadmisi ja oskusi oma ideede teostamiseks. Ettevõtlusõppe sidustamine õppekavadega on oluline igal tasemel, alustades juba alusharidusest. (Ettevõtlusega alustamine ja...)

Enne lähemalt ettevõtlus-ja majandusalase õppe poole pöördumist selgitab töö autor järgnevad mõisted. „Ettevõtlusõppe“ (ingl k „*enterprise education*“) on inglise keeles üks enamlevinumaid mõisteid, mida kasutatakse Suurbritannias. Ameerika Ühendriikides ja Kanadas on eriaalakirjanduses enam kasutusel termin „*entrepreneurship education*“. Eesti keelde on mõlemad mõisted tõlgitud kui „ettevõtlusharidus“ või „ettevõtlusõppe“. Nii nagu on kasutusel erinevad terminid, on

ajalooliselt nendel olnud ka erisugune tähendus. Suurbritannias ja Iirimaal kasutatav „*enterprise education*“ eesmärk on arendada ettevõtlikke ja ettevõtlikult käituvaid inimesi ning otsida erinevaid mooduseid, kuidas tõsta inimeste enesekindlust ja usaldust kasutades selleks sobilikke aktiivõppemeetodeid. Samaaegselt Ameerikas kasutusel olnud „*entrepreneurship education*“ programmid on suunatud eelkõige ettevõtluse edendamisele ning õppe raames pööratakse rohkem tähelepanu väikeettevõtete arengu toetamisele ja suurkorporatsioonides töötavate juhtide kompetentside arendamisele. Inglisekeelsete terminite selgitamisel on autor leidnud vajalikuks pöörata need eristamise jaoks kaldkirja. Kasutatakse tihti ka terminit „*entrepreneurial education*“. (Kyro) Majandusõpet võib käsitleda inglise keeles kui „*economics*“ või „*economics education*“ või „*economics studies*“.

Kui ettevõtlusõppe analüüsib, kuidas kujundab äriorganisatsiooni töökäigu ja ellujäämise ettevõtte turundus, töötajaskond, majandusarvestus ning juhtimine, siis majandusõpetus on sotsiaalteadus, mis keskendub sellele, kuidas mõjutavad äriettevõtete, tarbijate, töötajate ja valitsuste tegutsemised majandust üleüldiselt.

Ettevõtlusõpetus on üsnagi uudne käsitlus. Kompetentside arendamise akadeemiliseks alguseks kõrgkoolides võib pidada 1947. aastat, kui esmakordselt tutvustati Harvardi Ülikoolis eraldiseisvat ettevõtluskursust (Eesti Kaubandus- ja Tööstuskoda). Sellest ajast alates on ettevõtlusharidus nii kõrgkooli tasemel kui ka üldhariduskoolide tasemel teinud väga kiire arengu.

Ettevõtlusõppe keskmeks on majandussüsteem ettevõtte tasandil. See selgitab välja, milleks äriettevõtteid rajatakse. Mõnede jaoks on oluline olla otsustav iseenda ajakasutuse üle, mõnedel on ambitsiooniks teenida iseendale läbi ettevõtluse suuremat tulu. Õpetuse käsitluses tähtsamateks tugipunktideks on tooted ja teenused. Neid nõutakse ning nende järele on pakkumine olemas majandussüsteemi ühes kõige olulisemas keskkonnas ehk turul. Selleks, et nõudlus ja pakkumine saaks omavahel kokku, on tarvilik mitme aspekti täidetavus. Peab olema tööjõud ehk inimressurss, kes vastava toote või teenuse valmis teeb või seda füüsiliselt pakub. Lisaks on vajalik ka teatud laadi varustuse olemasolu ning kasutatavus. Füüsilise või juriidilise isiku olemasolu, kelle vahendusel see aset leiab, on samuti möödapääsmatu. Täienduseks

eelnevatele loetletud kriteeriumitele on vajalikud ka vastava tööstuse ja regiooni olemasolu. Regiooni tähtsus antud kontekstis on seotud eelkõige klientuuri tähenduses. (Needham, Dransfield 1995) See suunitlus pöörab võrdselt tähelepanu igale tegurile ning selle õpetamise puhul on hädavajalik, et õppetöö käigus omandaks õppija osapool võimalikult põhjalikult teadmisi erisuguste aspektide kohta.

Selleks, et äriorganisatsioon saaks jätkusuutlikult toimida, on vaja sellele pädevat ja vastavate kompetentsidega juhtfiguuri. Ettevõtte kasvamise jaoks on selle juhi jaoks vitaalne oskus juhtida inimesi. See ei ole kindlasti lihtne ülesanne, sest äriettevõtet alustades teeb tihtipeale asutaja ise ära lõviosa ülesannetest. Organisatsiooni arenedes palgatakse juurde töötajaid ning sellest tulenevalt on edasine areng sõltuv just indiviidi juhiomadustest. Ühelt maalt, kui ettevõtte asutaja leiab, et on õige aeg käes, on populaarne eemalduda oma äriettevõttest ning palgata seda juhtima pädev tegevjuht. (Longnecker jt 2012:) Tegevjuhi palkamisel võivad olla nii eelised kui ka puudused ning selles valdkonnas peab iga ettevõtja ise õige otsuse tegema. Palgataval tegevjuhil võivad olla suurepärased teadmised juhtimise valdkonnast, aga kui on puudulik vastav töökogemus, siis ei pruugi teoreetiline baas edukaks töötamiseks piisav olla. Alati ei pruugi see aga niimoodi olla ning võib juhtuda, et praktiline töökogemus kaalub üles baasteadmiste puudumise.

Inimeste juhtimise järel on ettevõtlusõpetuses üks järgmisi olulisi aspekte selle finantseerimine. Selles valdkonnas juhendatakse õppureid, kuidas selgeks teha, kas äriorganisatsioonil on piisavalt finantsressurssi, et tagada ettevõtte varud, maksta töötajatele igakuist töötasu ning kas laenu võttes on ettevõtte piisavalt likviidne, et maksta õigeaegselt tagasimakseid. Et seda välja selgitada on vajalik koostada ettevõtte finantsplaan. Finantsplaan teeb kindlaks eesmärgid, mida on vaja saavutada ja arendab välja võimaluse, kuidas neid oleks võimalik optimaalne saavutada. Nimetatud plaani koostamiseks peab ettevõtte finantsjuhil olema selge ettekujutus, milline on ettevõtte praegune majanduslik olukord ning millised on võimalikud esinevad riskid. Ebapiisav planeerimine finantseerimise valdkonnas võib olla üheks peamiseks põhjuseks, miks äriettevõtted ebaõnnestuvad. (Needham, Dransfield 1995: 475)

Eesti haridussüsteem on teinud mitmeid samme selles suunas, et gümnaasiumi osa õpilastel oleks võimalik omandada baastadmisi ettevõtlusest ja majandusest. Sellega püütakse tõsta ettevõtlusaktiivsust noorte seas. 6. jaanuaril aastal 2011 võeti vastu Gümnaasiumi riiklik õppekava, mis sätestab, et igal gümnaasiumil on kohustuslik pakkuda õpilastele lisaks kohustuslikele õppeainetele ka mitmeid erinevaid valikaineid, milleks ühtedeks on majandus- ja ettevõtlusõpe mahuga kaks kursust. Eelnevatel õppeaastatel ei ole gümnaasiumitel seda kohustust olnud, aga leidis üldhariduskoole, kes leidsid, et on tarvilik vastavaid kompetentse oma õpilastes arendada.

Seoses uue suunaga on õpilastel võimalus valida rohkemate õppeainete vahel. Ettevõtlus- ja majandusõpetuse lisandumine õppekavasse on kindlasti positiivne muutus meie haridussüsteemis. See näitab, et ühiskonnas on toimunud teatud muutused hoiakute osas ja selgemalt on hakatud nägema, kui tähtis on majanduslase hariduse õpetamine varasemas staadiumis kui ülikoolis.

Ettevõtlusalase õppeaine läbimisel omandavad õpilased oskuse otsida, analüüsida ja hinnata mitmesuguseid statistilisi materjale ning kasutada infotehnoloogilisi vahendeid. Riikliku õppekava järgi on ettevõtlusõpetuse kursus jagunenud üheksaks erinevaks teemaks, mis on (Gümnaasiumi riiklik õppekava 2011):

1. Turumajandus.
2. Ettevõtluse põhiolemus.
3. Ettevõtte alustamine.
4. Ettevõtte raamatupidamine.
5. Juhtimine.
6. Tööjõud.
7. Konkurents ettevõtluses.
8. Turundus.
9. Ärieetika.

Kogu ettevõtlus- ja majandusõpe jaguneb kaheks suuremaks kursuseks, mille moodustavad ühe kursusega majandusõpetus ja ettevõtlusõpetus. Esimesel kursusel rõhutatakse majandusõpetuse tähtsamaid osasid. Õppekavaga sätestatud punktid, mida õpitakse sel kursusel on (Gümnaasiumi riiklik õppekava 2011):

1. Majanduse olemus.
2. Nõudmine, pakkumine, hind.
3. Inimene kui omanik, tootja, töötaja ja tarbija.
4. Raha ja finantsmajandus.
5. Valitsuse osa majanduses.
6. Rahvusvaheline majandus.

Riikliku õppekava järgi (Gümnaasiumi riiklik õppekava 2011) on majandusõpetuse kursuse eesmärgiks panna õpilane mõistma, kuidas nappus sunnib inimesi valima ressursside vahel ja kaaluma alternatiivkulusid ning õpetada ainet selliselt, et õpilane oskaks iseseisvalt analüüsida, kuidas erinevad majandusüsteemid lahendavad põhilisi majandusprobleeme. Aine õpisisusse kuuluvad veel ka majandusteooria, mikro- ja makroökoonoomika põhimõisted, majandusressursside turg, riigi roll majanduses, investeerimine, inflatsioon, raha- ja eelarvepoliitika (Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus).

Majandusõpetus kontseptsioonina sai alguse sajandeid tagasi. Ühed esimesed autorid, kes oma mõtteid ja arvamusi sel erialal õpperaamatute vormis väljendasid, olid Adam Smith, Thomas R. Malthus ja David Ricardo. Nimetatud autorid tegutsesid juba 18. sajandil ning sellest perioodist saati on majandusõppe kui eraldiseisva valdkonna areng olnud meeletu. (Endres, Radke 2012:1)

Majandusõpetus analüüsib, kuidas erinevate stiimulite struktuur mõjutab indiviidi valikuid. Majanduse ennustav jõud tuleneb lihtsast hüpoteesist: kui valik muutub liiga kulukaks, siis kipuvad inimesed seda vähem valima. Kui aga tulu sellest valikust peaks tajutavalt suurenema, siis sel juhul hakatakse seda rohkem valima. Kuigi tegemist on lihtsa hüpoteesiga, on see võimas instrument, mille kaudu saab olulist informatsiooni inimese poolt vastu võetud otsuste kohta. Nimetatud hüpoteesi ja stiimulite struktuuri mõistmise kaudu on võimalik paremini mõista turu süsteemi ja majanduspoliitika protsessi. Arusaam nendest tagab õpilastele vastavad kompetentsid, et mõista majanduse olemust ja võtta edaspidi vastu kaalutletud otsuseid nii tarbija, investori kui ka kodaniku rollis. (Gwartney 2012)

Antud õppeaine ei ole oluline mitte ainult õpilastele vaid ka ettevõtjatele endale, kes tahavad paremini mõista majanduskeskkonda. Normatiivne väide majandusõpetuse kohta ütleb, et see on seletus, kuidas moraalses aspektis asjad olema peaksid. Positiivne väide mainib, mis reaalselt toimumas on ning seda saab vaadelda, kas tõena või valena. Üks peamisi erinevusi, mis eristab majandusteadust teistest sotsiaalteadustest, on majandusmodelite kasutamine. Need mudelid eeldavad, et inimesed on oma otsustes ratsionaalsed, orienteeritud parima maksimaalse tulemuse saavutamisele ning teevad omalt poolt kõik, et olemasolevate ressursside raames oleks võimalik saavutada parim tulemus. Enamjaolt on majandusmodelitel kolm põhilist elementi – nappus, maksumus ja marginaalanalüüs. Tüüpiliselt on mingi ressurss defitsiitne, seda on vähem kui vaja (nt aeg ja raha). See ilmneb ka kuludes (nt ühe asja tegemine võib nõuda teise tegemata jätmist). Seega kõige kohasem viis teada saada, kuidas midagi saavutada kõige rohkem või kiiremini, tuleks läbi viia marginaalanalüüs. Need kolm komponenti kujundavad baasi, millel majandus põhineb. (Wessels 2000)

Lisaks eelnevale uurib Samuelsoni ja Nordhausi (2010) sõnul majandusõpetuse valdkond, miks mõnedes riikides on inimestel suurem sissetulek kui teistes riikides. Õppeaine analüüsib erilaadseid võimalusi, kuidas oleks võimalik tõsta majanduslikku jõukust kahjustamata üleriigilist majandust. Suurt abi selles valdkonnas osutab ka valitsus. Õppesuund käsitleb, kuidas on võimalik majanduspoliitikat sellisel moel ära kasutada, et tulemuseks oleks majanduskasvu saavutamine, ressursside efektiivne kasutamine, võimalikult kõrge tööhõive, hinnastabiilsus ja tööle vastav töötasu. Olulisel kohal on lisaks veel ka probleemid, mis on takistuseks piiride avamisel, et tagada vabakaubanduse olemasolu.

Ettevõtlus- ja majandusõpetuse puhul ei saa väita kumb neist tähtsam on. Mõlemal on oma teatud iseärasused ning sarnasused ning olulisust silmas pidades on need võrdsed. Kahe ühisosaks võib pidada seda, et mõlema jaoks on üheks tähtsamaks tugipunktiks äriettevõtte. Majandusõppe seisukohalt toimub kogu pakkumine ning nõudlus just äriettevõtte kaudu ja seda turu vahendusel. Ettevõtlusõppes on äriorganisatsiooni eesmärgiks maksimeerida selle omanike rikkust. Majandusõpetust võib sisult pidada

mõnevõrra teoreetilisemaks käsitleks, ettevõtlusõpe aga on pigem just praktilisem pool, sest see on suunatud just äriettevõtetele.

Ettevõtja jaoks on oluline, et tal oleksid olemas kompetentsid mõlemast valdkonnast selleks, et probleemide esinemisel saaks võimalikult ruttu vastu võtta asjaolusid parendavaid otsuseid. Tarvilik on tunda sealjuures maksusüsteemi ning ka seda, kuidas toimub ühiskonnas nõudluse ja pakkumise suhe.

Ligikaudu üks viiendik Eesti koolidest on õpetanud ettevõtlus- ja majandusalast haridust ühes või teisest vormis alates 1992. aastast (Torkoff 2006) ja seda enamjaolt rahvusvahelise Junior Achievement programmi raames. Hinnanguliselt on registreeritud 2012. aasta seisuga 147 gümnaasiumi ja keskkooli, kes õpetavad ettevõtlusega või majandusega seotud valikaineid (Ettevõtlusõppe edendamise kava.. 2012).

Ettevõtlus- majandusõppe eesmärgiks on suurendada inimeste hulka, kes suudavad ja tahavad muuta ideed tegelikkuseks nii enda, kogukonna kui ettevõtte tasandil. Õppeaine sisu määratlemisel on olulised kaks komponenti: ettevõtlikkus ja teadmised/oskused. Õppe vundamendiks ja järgneva baasiks on selliste isikuomaduste ja- hoiakute kujundamine, mis suurendavad isiku võimekust võimaluste märkamisel ja nende realiseerimisel. Teiseks komponendiks on teadmised ja oskused, mida on vaja ideede edukaks teostamiseks ehk mida, kuidas ja kellele müüa. (Ettevõtlusõppe Edendamise kava... 2012)

Pidades silmas eelnimetatud aspekte on ka Vabariigi Valitsuse määruse „Gümnaasiumi riiklik õppekava“ lisa 10 kirjutamisel neid silmas peetud ning kogu Ettevõtlus- ja majandusõpetuse õppekavas on suurt rõhku pandud eelnimetatud osade süstemaatilisele selgitamisele õpilaste jaoks. Nimetatud õppekava raames õpetatakse ettevõtlusharidust ühe õppeainena, mis jaguneb omakorda ettevõtlus- ja majandusõpetuseks. Riik peab oluliseks, et gümnaasiumide osutatav haridusteenus peab olema oma kvaliteedilt parim ning selles osas ei tehta mittemingisuguseid järeleandmisi. Tänu taolisele lähenemisele on tagatud õpilastele kvaliteetne ettevõtlus- ja majandusalane õpe. Samal arvamusel peab olema ka kogu ühiskond, sest ebakvaliteetne õpe on nii rahalise kui ka ajalise ressursi raiskamine.

Kui ettevõtlusalane õpe suudetakse edasi anda huvitaval, ent samas ka kvaliteetsel ja akadeemilisel viisil, tõuseb õpilaste huvi õppida seda süvendatumalt (Theobald 2006). Leidub kindlasti ka õpilasi, kes leiavad selle enda jaoks niivõrd huvitavaks ja vajalikuks, et tahaksid ettevõtlust ja majandust õppida ka peale keskkooli lõpetamist. Neid, kes oleksid koheselt peale gümnaasiumi lõpetamist valmis alustama ettevõtlusega, oleks kindlasti vähem. Seda püüab autor aga välja selgitada ka oma lõputöö empiirilises osas.

Ettevõtlus- ja majandusalase õppe omandamise käigus võib tekkida paljudel õpilastel juba gümnaasiumi osas tekkida mõte ja tahtmine alustada ettevõtlusega. Üheks selliseks väljundiks saab lugeda õpilasfirmat. On välja öeldud, et parim viis, kuidas gümnaasiumi õpilastele õpetatada majanduse ja ettevõtlusega seonduvat, on anda neile võimalus proovida ise reaalselt ettevõtte juhtimist ja olla ettevõtja (Cheung, Au 2010). Keskkooli õpilaste seas oleks õpilasfirma seega heaks väljundiks, mis säärast kogemust pakuks.

Õpilasfirma luuakse majandusõppe programmi osana selleks, et paremini omandada äritegevuse põhimõtteid, arendada õpilastes algatusvõimet ja soovi ise probleeme lahendada. See näitab selgelt koolis omandatavate teadmiste vajalikkust igapäevaste äriotsuste tegemisel ja edukas palgatöös. Õpilasfirma on gümnaasiumi osa õpilastest koosnev ettevõtte, mis ei ole oma olemuselt ametlik ja mis on moodustatud koostöös Junior Achievement Eesti ettevõtlusprogrammi JA Eesti Õpilasfirma raames. Nimetatud programmi eesmärgiks on tutvustada noortele ettevõtlust riskivabalt, et seeläbi tekiks neil parem ettekujutus praktilisest töökäigust ettevõtjana. Kaudsemaks eesmärgiks on tõsta noorte ettevõtlusaktiivsust ühiskonnas. Kuna see rajatakse seoses programmiga, on sel ka kindel lõpukuupäev, mis ajaks on selle tegevust lõpetatud. Nimetatud perioodiks loetakse ühte õppeaastat. Reaalsest äriettevõttest eristabki õpilasfirmat kindel tegutsemisperiood. Peale selle on õpilasfirma vaid õppeprotsessi osa. Iga firma registreeritakse JA Eestis ning see tohib tegutseda vaid kindla koolituse läbinud ja õpetamise õiguse omandanud õpetajal või konsultandi juhendamisel. Veel peab õpilasfirmas töötama vähemalt kolm õpilast ning just õpilaseks olemine ongi üks olulisem kriteerium, mis võimaldab seda registreerida. Õpilasfirma programm on üles ehitatud väikeettevõtete tegutsemise põhimõtetetele. Õpilased asutavad oma ettevõtte,

jagavad ära vastavad tööülesanded ning teevad selgeks hierarhia ettevõttes. Alustamiseks luuakse äriplaan, mida tegutsedes järgitakse. Õpilased toodavad ja müüvad õpilasfirma raames oma tooteid või osutavaid teenuseid. Seoses sellega, et need on populaarsed üle maailma, on õpilastel võimalus konkureerida erinevatel laatadel jms sarnastel üritustel ka teiste riikide õpilasfirmadega. (Junior Achievement)

Lõputöö autori meelest on õpilasfirmade puhul äärmiselt oluline, et selle loojatel oleksid olemas vastavad kompetentsid nii ettevõtlus- kui ka majandusmaailmast. Ettevõtlusõppe kaudu on õpilasel võimalik kasutada ära saadud teadmisi ja oskusi ettevõtlusmaailma kohta mõistmaks, millised on ohud, riskid ja tasud ettevõtlusega tegelemisel. Majandusõpetusest saadud informatsiooni alusel oskab õpilasfirma asutaja planeerida ettevõtte tulevast rahavoogu, kavandada turundustegevust ja töötajate jaoks näiteks välja arvestada vastavaid töögraafikuid.

Enamjaolt aga ei pakuta õpilasfirma loomist Eesti üldhariduskoolides ettevõtlus- ja majandusõpetuse raames ning see on üks olulisemaid puudujääke haridusüsteemis. Praktilised tegevused oleks kõige tõhusamaks viisiks, kuidas saaks õpilased omandada kogemusi reaalsel viisil. Seeläbi ei jääks õppetegevus vaid teoreetiliseks osaks ning õppetöö oleks rikkalikum ja praktilisem. Eelnevalt tõi lõputöö koostaja välja, et õpetamise viis mõjutab õpilase huvi õppeaine vastu ning teoreetilise osale praktika lisamine võib suure tõenäosusega seda tõsta. Seoses huvi kasvuga kasvab ka motivatsioon õppida ettevõtlust ja majandust. Tähtis oleks alustada ettevõtlus- ja majandusalase õppega võimalikult vara, sest on leitud, et mida varem juhatakse sellele tähelepanu, seda suurem on soodumus inimesel ise hakata ettevõtjaks.

Rahulolu kõrval järgmiseks kriteeriumiks, millest sõltub õpilase õpimotivatsioon ja huvi, on asjatundlikul viisil õppetöö läbiviimine. Õpilase isikuomadused ning ümbritsev keskkond mõjutab suurel määral eluga rahulolu. Eluga rahuolu sõltub iga inimese jaoks seega temale tajutavast elukeskkonnast. Elukeskkonna heaolu üheks mõõdupuuks saab lugeda ka sissetuleku suurust ning sellest tulenevalt on täheldatud, et ettevõtjatel on tihti suurem sissetulek kui palgatöötajatel (Globaalne Ettevõtlusmonitooring 2012). Lisaks on neil eeskätt suurem vabadus oma tegutsemise ja aja suhtes. Iga ettevõtja puhul see ei kehti, aga eelnevalt on autor välja toonud mitmest uurimusest

pärit tulemused, mis seda kinnitavad. Seega, et saavutada vabadus oma tegutsemise ning ajakasutuse osas, on üheks mooduseks hakata tegelema ettevõtlusega. See eeldab omakorda, et isikul on huvi ning motivatsioon sellega tegeleda ning tähtsat rolli mängivad ka kompetentsid. Kompetentse on defineerinud Martinez ja Gutierrez (2011) kui teadmiste, oskuste ja iseloomuomaduste kogumit, mis lubab inimesel teatud tegevusi sooritada. Pädevuste ehk kompetentside arendamine on oluline nii terve ühiskonna jaoks, kes saab inimeste ettevõtliku tegevuste kaudu tarbida erisuguseid hüviseid kui ka inimese enda jaoks, kes on tegev ettevõtja. See annab võimaluse rakendada oma aega iseseisvalt ning nende tegevuste tarvis, mida tajutakse enda jaoks tähtsaks olevat. Ettevõtlus- ja majandusalaste kompetentside arendamine on seetõttu tarvilik mitmetele osapooltele.

Euroopa Liidu üheks prioriteediks majanduse valdkonnas on läbi ettevõtlus- ja majanduslase õppe ettevõtliku mõtteviisi arendamine. Kõrgkoolide näitel on välja toodud ühed peamised võimalused, kuidas parendada ettevõtlus- ja majanduslaseid pädevusi (Kailer 2009):

- selgitada ja rõhutada ettevõtlus- ja majandusprogrammi filosoofiat;
- kontseptsioonile ja selle edasise arengule pühendumine;
- omavaheline koostöö ja partnerlus teiste kõrgkoolide ja ettevõtetega;
- pädeva töötajaskonna palkamine (sealhulgas ka ettevõtjad);
- ettevõtlusalast mõttelaadi arendavate tegevuste läbiviimine;
- suutliku rahastamispoliitika väljatöötamine;
- spinn-off laadi ettevõtete toetamine.

Eelmainitud alternatiivide kasutamine on end õigustanud. Seeläbi on tehtud paremat teavitustööd tudengite hulgas ning neid on reaalselt võimalik kasutada ka üldhariduskoolides. Ettevõtlus- ja majandusõppe olemuse selgitamine on suures osas välja toodud ka vastavas õppekavas.

Õppeasutuste üheks järgmiseks ülesandeks oleks koostöövõimaluste leidmine kõrgkoolide või ettevõtetega. Kõrgkoolides on pädevad inimesed, kes tunnevad ettevõtlusega ja majandusega seonduvat. Samamoodi oleks vajalik erinevate ettevõtjate

kaasamine õppetöösse, et eluliste näidete abil tagada õpilaste parem arusaamine õppeainest ning tekitada neis endas ka huvi ettevõtluse ja majanduse vastu. Teoreetilise kontseptsiooni arendamine on esmavajalik ning samal tasemel on oluline ka sisuliste ülesannete läbiviimine. Näitena võib tuua äriplaani teoreetilise baasi selgitamise ja selle sisuliseks osaks oleks õpilaste poolt individuaalselt mõne äriplaani koostamine. Selle ülesande juhendajateks oleksid nii õppeaine läbiviijad, kelleks on teoreetilise aluspõhja tundjad kui ka tegutsevate äriettevõtete juhid ja omanikud. Õppeasutusel on endal keeruline väljatöötada rahastamispoliitikat ning selles osas on koostööpartneriks kas riik, kohalik omavalitsus või kas kohalikus või kaugemas omavalitsusüksused toimivad ettevõtted. Tarvilik oleks erilaadsete toetuste väljatöötamine nii finantsilise, juriidilise konsultatsiooni mõttes kui ka väljamakstavate alustamis- ja tegutsemistoetuste näol. Spinn-off tüüpi äriorganisatsioonide abistamine ja sponsorlus on samuti majanduse jätkusuutlikkuse mõttes oluline. Majanduse mõistes võib selle areng vitaalseks kujuneda, kui uuenduslikkusele suunatud ettevõtetetele tuge ei pakuta.

Ettevõtjaks võivad olla ka füüsilisest isikust ettevõtjad, mitte vaid äriettevõtte omanikud ja juhid. On mitmeid tegureid, mis raskendavad ettevõtlusega alustamist ja tegelemist. Eurobaromeetri uuringu (2012) kohaselt on loetletud peamisteks piiranguteks:

- pole piisavalt kapitali/finantsressurssi;
- ebasobiv majanduskliima;
- pole piisavalt teadmisi ja oskusi;
- perekondlikud põhjused;
- hirm ebaõnnestumise ees;
- administratiivsed raskused;
- muud põhjused.

Lisaks väljatoodule on varasemalt mainitud (Fueglistaller 2006) ka professionaalse kogemuse ja kliendi- ja koostöö partnerite võrgustiku puudumist ühtedeks teguriteks, mis takistavad ettevõtlusmaailma sisenemist. Alustamise vaatenurgast on see kindlasti mõjutav, aga tegevuse edenedes see takistuseks kindlasti maandatav. Eelnimetatud takistusi ei ole kindlasti võimalik ära kaotada, ent on võimalik muuta nende omavahelist vahekorda. Takistused ühel või teisel kindlasti päris ära ei kao, aga läbi erinevate

tegevuste on võimalik parendada hetkeseisu. Välja toodud takistusi saab üle kanda ka gümnaasiumis õppivate ja selle äsja lõpetanud inimeste seas.

Lõputöö autor peab tähtsaks kasutada samalaadseid takistusi ka rahulolu-uuringus, mille üheks osaks on välja selgitada, mida peavad gümnaasiumi osa õpilased takistavateks teguriteks ettevõtlusega alustamisel. Eeltoodud tegurid võivad takistada ettevõtlusega alustamist teatud määral, mitte kardinaalselt. Kindlasti leidub viise, kuidas üht või teist takistavat tegurit saaks mõjutada selliselt, et see ei hoiaks kinni alustamist. Ühel või teisel viisil on alati võimalik leida tee ettevõtliku vabaduse poole, määravaks teguriks sealjuures on inimese enda huvi ning motivatsioon sellega tegelema hakkamiseks.

Lõputöö kirjutaja tõi välja, milline on ettevõtlus- ja majandusõppe olemus ning milline on olnud selle areng viimaste aastatekümnete vältel. Samuti on selgitatud selle vajadus ühiskonnas. Autor kirjeldas, miks on oluline vastavate pädevuste arendamine ning missugused on viisid, mille kaudu on seda võimalik teha. Koos positiivsete omadustega toodi välja ka negatiivsed mõjurid, mis pärsivad ettevõtlusega alustamist.

2. RAHULOLU ETTEVÕTLUS- JA MAJANDUSÕPPEGA

2.1. Häädemeeste Keskkooli ja Sindi Gümnaasiumi ettevõtlus- ja majandusõppe kontseptsioon

Järgnevas peatükis uurib autor Sindi Gümnaasiumi ja Häädemeeste Keskkooli näitel, kuidas nende koolide gümnaasiumi osa õpilased sellesse suhtuvad ja kas rahulolu konkreetse õppeainega on seotud õpilaste sooviga tulevikus hakata ettevõtjateks. Kui rohkem on ettevõtlusalase hariduse uurimisel keskendutud selle õpetamisele kõrgkoolides erinevate õppekavade vormis, siis käesoleva lõputöö üheks uurimisülesandeks on selgitada selle tähtsus gümnaasiumi osas. Tähelepanu all on kaks Eesti üldhariduskooli – Häädemeeste Keskkool ja Sindi Gümnaasium.

2011. aasta seisuga õpib Sindi Gümnaasiumis kokku 381 õpilast. Kuna praegu on käimas hilisem õppeaasta on sellega seoses mõnevõrra muutunud ka õpilaste koguarv, leiab lõputöö autor, et erinevus on seevastu minimaalne. Sindi Gümnaasiumi põhiväärtusteks on (Sindi Gümnaasium 2011):

- loov mõtlemine;
- teadmised ja oskused;
- iseseisvus ja vastutustunne;
- koostöö;
- vastastikune austus ja lugupidamine;
- õnnelik ja terve isiksus;
- õppimise õpetamine ja õppimine;
- kooli järjepidevuse ja traditsioonide hoidmine.

Eelnimetatud väärtused on tähtsad ka ettevõtlikkuse ja ettevõtluse arendamise vaatenurgast. Neist üheks olulisemaks loeb käesoleva lõputöö autor just loovat

mõtlemist, teadmisi ja oskusi, iseseisvust ja vastutustunnet ning õppimise õpetamist ja õppimist. Rõhutamaks neid väärtusi saab õppeasutus maksimeerida oma mõju inimese individuaalsele kujunemisele ja suunamisele.

Häädemeeste Keskkool on oma omavalitsusüksuses ainuke õppeasutus, mis pakub gümnaasiumiharidust. Neist ülejäänud on tegevad kas alg-, põhi- või muusikakoolina. Siinkohal toob autor selgituseks, et omavalitsusüksuse näol on tegemist Häädemeeste vallaga. Häädemeeste Keskkool on õpilaste koguarvult tunduvalt väiksem kool, seal õpib 2011. aasta seisuga kokku 235 õpilast. Gümnaasiumi osa moodustavad ametlikult kokku 47 õpilast, kellest poisse on 20 ja tüdrukuid 27. Kooli põhiväärtusteks on (Häädemeeste Keskkooli arengukava 2011):

- meeskonnatöö ja koostöö;
- valmisolek muutusteks ja innovatsioon;
- turvaline õpikeskkond ja keskkonda säästev areng;
- isamaalisus ja traditsioonide hoidmine.

Suur sarnasus on olemas Sindi Gümnaasiumi poolt esitatud väärtushinnangutega. Antud juhul saab paralleeli tõmmata ka ettevõtlike omadustega. Sama arengukava järgi on üheks peamiseks arendamist nõudvaks valdkonnaks õpilaste motivatsioon ja nende õpioskuste arendamine. Eelnevalt tõi lõputöö koostaja välja, et motiveeritus on oluline osa õpilase õpiedukuse määramisel. Oluline on tekitada õpilastes mõistmine, mispärast on oluline, et neis oleks motivatsiooni tegeleda õppetööga ja huvialadega.

GEM uuringu kohaselt on peamine haridustase tärkavate ja uusettevõtjate hulgas keskharidus. Suure osa neist moodustavad just noored ettevõtjad. Kuna gümnaasiumist väljalangevus on Sindi Gümnaasiumi puhul probleemiks võib see tekitada olukorra, kus õpilased ei näe motivatsiooni koolihariduse omandamisel ning sellest tulenevalt pidurdub ka nende ettevõtlik areng. Ettevõtliku arengu all ei pea töö autor silmas mitte vaid ettevõtjaks hakkamist, vaid ka edasi õppimist kõrgkoolis, seda just ettevõtluse või majanduse erialal.

Pikemas perspektiivis tähendab see seda, et kuna teatud seos haridustaseme ja ettevõtjaks hakkamise näol on leitud, siis keskhariduse lõpetamata jätnud isikud suure

töenäosusega ei sisene tööturule just tööandja rollis. Tihtipeale liiguvad gümnaasiumi osa lõpetajad õppetöös edasi kõrghariduse poole. Kui aga õpilane langeb gümnaasiumis õppetööst välja, siis on enam kui kindel, et kõrghariduse omandamine ei tule päevakorda. Võib tulla, aga mitte lähiaastatel, usub lõputöö autor.

Kahte kooli eristab üksteisest ettevõtlus- ja majandusõppe õpetamise viis. Häädemeeste Keskkoolis konkreetselt seda õppeainena ei õpetata, selleks kasutatakse kokkuleppeliselt Tartu Ülikooli Pärnu kolledži teenust. Koos Häädemeeste Keskkooriga alustas 2011. aastal samalaadset koostööd Pärnu-Jaagupi Gümnaasium, kellega koos käivad gümnaasiumi õpilased kord nädalase perioodi vältel majandusega ja ettevõtlusega seotud teadmisi omandamas. Transpordivõimaluse eest on hoolt kandnud mõlemad omavalitsused iseseisvalt. Ainuke kulu, mis tuleb õpilastel ise tasuda ning mida ei kompenseerita, on õpiku ostmine. Seoses 6. jaanuaril vastu võetud uue Riikliku Õppekava seadusega tekkis kohustus ka eelnimetatud koolidel pakkuda oma õpilastele valikainena lisaks ettevõtlus- ja majandusõpetust. Üheks põhjuseks oli ka õpilaste iga-aastane vähenemine Häädemeeste Keskkoolis, kellest sai antud projekti eestvedaja. Mõlema õppeasutuse peale on üks rühm, mis koosneb kolmekümne kolmest õpilasest, kes käivad iganädalaselt Tartu Ülikooli Pärnu kolledžis vastavaid kompetentse omandamas ja arendamas. Nende juhendajateks on mitmed kolledžis tegevad õppejõud, kes õpetavad 280 akadeemilise tunni ulatuses. Nii Tartu Ülikooli Pärnu kolledži kui ka Häädemeeste Keskkooli ja Pärnu-Jaagupi Gümnaasiumi ühiseks sooviks oleks, et õpilased, kes on käinud ettevõtlusalastes loengutes, oleksid tulevikus ka Pärnu kolledži tudengid. (Linkgreim 2012)

Sindi Gümnaasium lähtub ettevõtlusõppe õpetamisel kohapeal õpetatust. Õpetajaks on selles õppeasutuses Kristi Suppi. Majanduse õpetamine sai alguse 2001. aastal ja võrreldes Häädemeeste Keskkooriga on selle ajalugu tunduvalt pikem. Sindi Gümnaasiumis toimub õpe Junior Achievement programmi raames. Kui õpe oma sisult on väga sarnane sellega, mida saavad Häädemeeste Keskkooli gümnaasiumi õpilased, õpetatakse Sindis seda veel ka 2. ja 7. klassis ehk alg- ja põhikooli osas. Uurimusse neid ei kaasatud, sest tähelepanu all on ainult sarnase vanusegrupi õpilased ja sellest tulenevalt uurib käesoleva lõputöö autor vaid gümnaasiumi osa. Kuna ettevõtlus- ja

majandusalane õpetamine on olnud koolis päevakorras väga pikka aega on selle perioodi vältel mõnevõrra muutunud ka õppekorralduse sisu.

Üheks tähtsamaks väljundiks, mida tänu sellele õppele saab rakendada, on õpilasfirma. Sindi Gümnaasiumis on loodud õpetamise algusest saati mitmesuguse tegevusaladega õpilasfirmasid, kes on õige juhendamise all saavutunud ka suurt edu õpilasfirmade laatadel ja muudel sarnastel üritustel. Kooli üheks tähtsamaks traditsiooniks on iga-aastase Jõululaada korraldamine, mida on läbi viidud praeguseks enam kui kümme aastat. Jõululaadal müüakse erinevaid õpilaste poolt valmistatud tooteid.

Peale õpilasfirmade loomise on veel teisi väljundeid, kus õpilased saavad oma ettevõtlikkust näidata. Sindi Gümnaasiumi eestvedamisel toimus 2012. aastal Pärnumaa esimene ettevõtluslaager, millest võtsid osa enam kui kolmkümmend õpilast neljast erinevast Pärnumaa õppeasutusest. Tegemist oli projektipõhise ettevõtmisega ning teemad, millest kõneldi ja mille üle arutleti, olid rahandus, turundus, äriideed ja nende teostamine. Töötubasid juhendasid mitmed koolitajad ja koolide ettevõtluse ja majanduse aine õpetajad. (Paljuoja 2012)

Õppeasutustel on mitmeid osapooli, kellest sõltub suuresti kooli töö käik. Nii ka Sindi Gümnaasiumi ja Häädemeeste Keskkooli puhul. Kooli kontekstis on olulisel kohal nii kooli töötajad, kelleks on eelkõige õpetajad, õpilased ja õpilaste vanemad. Kõige olulisemaks grupiks võib pidada õpilasi, sest nende jaoks on õppeasutused loodud. Õpilased veedavad enamasti suurema osa oma koduvälisest ajast koolis. Pidades silmas, et inimene on juba varajases eas vastuvõtlik väliskonna poolt avalduvate erinevat laadi mõjudele, siis mängivad õppeasutused samuti tähtsat rolli õpilase minapildi ja maailmavaate kujunemisel. On hädavajalik ja samas ka elementaarne, et õpikeskkond peaks olema igati lapse arengut soosiv, nende jaoks igal võimalikul viisil turvaline, inimsõbralik ja meeldiva õhkkonnaga. See, kas õpilased on selle kooliga, kus nad õpivad, rahul või rahulolematud, näitab suuresti ka kooli enda õpetamise kvaliteeti. Lõputöö koostaja on kindel, et mõlemad eelnimetatud koolid annavad endast kõik, et nende õpilastel oleks huvitav, turvaline ja rahumeelne õppida ning püütakse soodutada ka seda, et õpilastel tekiks huvi erinevate õppeainete vastu. See on tarvilik selleks, et

pareneksid keskmised õpitulemused ning et keskhariduse läbi oleks neil suurem huvi ka kõrghariduse omandamise vastu.

Vajalik on õpilases huvi tekitamine õppimise ja õppealaste teadmiste omandamise vastu, sest õpilase huvi puudumine võib mõjutada tema õppeedukust ja edasist haridusteed saatuslikult. Kõige halvem stsenaarium, mis võib õpilase puhul tema õppetöös juhtuda, on õppetöö katkemine. Sindi Gümnaasiumis on positiivne, et põhikooli osa õpilaste koolist väljalangevus on aastatel 2005 – 2010 marginaalselt vähenenud. Samas on suureks probleemiks gümnaasiumi osa õpilaste väljalangevus, see on nendel aastatel märgatavalt tõusnud (Sindi linna arengukava...2011)

Õpilaste õpirahulolu Eestis on varasemalt uurinud Pillmann (2012), kes oma magistritöös analüüsis, millised on kooliõpilaste eluga rahulolu ennustavad tegurid. Nimetatud uuringust selgus, et õpilaste rahuolu ei tulene vastavalt vanusest ega soost. Erinevad regressioonimudelid kinnitasid, et olulise iseseisva panuse õpilase üldiseks rahuoluks annavad nii isiksuse seadumused, minapilt, akadeemiline edukus kui keskkondlikud tegurid ja enesehinnang.

Seda, milline on üliõpilaste ettevõtluspotentsiaal ning ettevõtlusalane aktiivsus kõrgkoolis ning kuidas oleks võimalus neid arendada, on varem uurinud oma magistritöös Kaisa Jõgi (2013). Selgus, et ka teatud kõrgkooli tasemel on nende lõpetajate ettevõtlusaktiivsus ja -potentsiaal madal. Oma töös selgitas autor küsitajate poolt välja öeldud ideed, kuidas nende jaoks oleks hea viis tõsta ettevõtluspotentsiaali ja –aktiivsust. Enamjaolt olid soovitusel praktilised, sooviti reaalselt rohkem kokku puutuda ja näha, mida ettevõtlus tähendab ning kui huvitav see olla võib. Sealjuures selgus, et hariduse mõju on väga oluline aspekt ettevõtlusega alustamisel.

Ettevõtlikkuse ja väärtushinnangute vahelisi seoseid Euroopa riikide näitel on varem uurinud Kaunismaa (2012). Mainitud bakalaureusetöö tõestas, et teatud väärtushinnangud mõjutavad inimeste ettevõtlikkust. Sealjuures on selgitatud, et vajalikud omadused on innovaatus, kontrollikesksus ja riskivalmidus. Väärtushinnanguid mõjutab inimest ümbritsev keskkond ning ka sünnipärase iseloomuomadused.

Varem on uurinud Sindi Gümnaasiumi puhul raholu Anu Saar, kes kirjutas 2013. aastal oma lõputöö teemal „Töötajate rahuolu ja motivatsioon Sindi Gümnaasiumi näitel“. Oma töös pööras autor enam tähelepanu just õpetajate rahulolule. Sellest ajendatult leiab käesoleva lõputöö koostaja, et vajalik oleks sealjuures uurida ka Sindi Gümnaasiumi õpilaste rahulolu. Rahul olemist või rahulolematust on võimalik käsitleda mitmes kitsamas valdkonnas. Antud lõputöös on kirjutaja keskendunud ettevõtlus- ja majandusalase õppeaine uurimisele. Eraldi õppeainete seas on varem Eestis taolisi uuringuid läbi viidud, aga antud juhul ei ole seda tehtud ei Sindi Gümnaasiumis ega ka teises uuritavas koolis. Samamoodi ei ole ka uuritud konkreetselt ettevõtlus- ja majandusalase õppeaine õpetamist ning selle rahulolu õpilaste hulgas. Tarvis oleks aga seda teha.

Häädemeeste Keskkooli näitel ei ole varem koostatud lõputöid, mis uuriks kooli töötajate ja õpilaste rahulolu oma tööga või õppetegevusega ega muud valdkonda. Kõige lähem sellele on 2011. aastal Aire Kallase poolt kirjutatud lõputöö teemal „Huvijuhi ja aineõpetaja koostöö Häädemeeste Keskkooli näitel“. Oma lõputööga püüab töö autor seda valdkonda rikastada.

Õpilaste rahulolu uurimine on väga oluline mitmest aspektist. Kooliõpilased on väga tähtis tulevane ressurss tööturu jaoks. Haritud inimesed on hinnas igas töövaldkonnas ning ühiskondlik vastutus näeb ette, iga õpilane õppeasutuses saaks võimalikult kvaliteetse hariduse. Õppeasutuse üheks ülesandeks on teha õpilase jaoks õppimine võimalikult huvitavaks ning pannes teda mõistma, kui oluline haridus on tänapäevases maailmas on. Kui õpilane seda enda jaoks teadvustab, on see nii talle endale kui ka õppeasutusele suur tunnustus. Selleks, et see juhtuks, tuleb teha ära suur töö, mis seisneb enamasti huvi ja mõistmise tekitamises. Kui õpilasel on huvi selle vastu, siis selle arvelt on ta motiveeritum ning tõestatud on veel ka asjaolu, et nendel kahel on seos õppeedukusega ja kooliaegne õppeedukus on tulevikus üsnagi määrav jõud inimese heaolus. Kuigi huvi ja motivatsioon tulenevalt nii inimesest endast kui ka ümbritsevast keskkonnast, on tänapäevastel õppeasutustel suur vastutus muuta omalt poolt õppetöö võimalikult huvitavaks ja põnevaks. Samuti on tähtis arendada õpilast selles suunas, et temas oleks huvi võimeline kergemini tekkima ning sellest tulenevalt ka huvi ja

motivatsiooni taset tõsta. Terve ühiskonna jaoks on vajalik, et selle liikmed oleksid igal moel aktiivsed ja ettevõtlikud olenemata vanusest.

2.2 Rahulolu ettevõtlus- ja majandusõppega ja õpilaste ettevõtlusalane aktiivsus

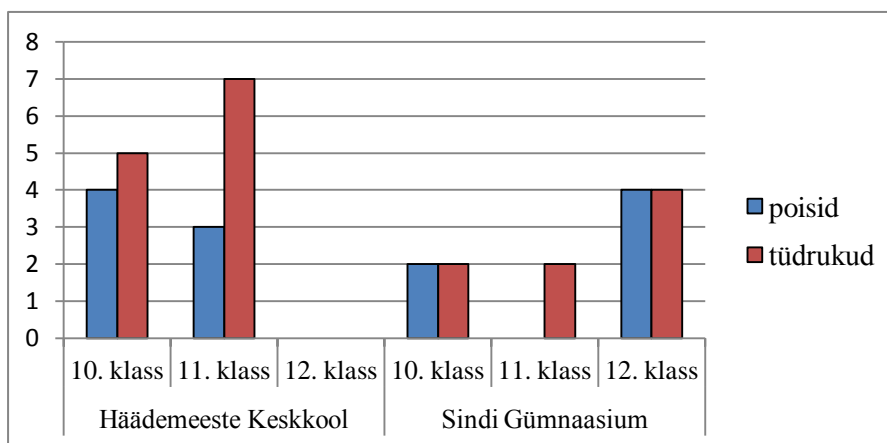
Tuginedes eelnevas peatükis välja toodud teoreetikale, saab järgnevalt pöörata tähelepanu lõputöö empiirilisele osale. Lõputöö uurimisosal on kaks eesmärki. Peaesmärgiks on mitmesuguste küsimuste kaudu välja selgitada, milline on gümnaasiumi osa õpilaste õpirahulolu ettevõtlus- ja majandusõppega. Alameesmärgiks oli uurida, milline on ettevõtluspotentsiaal ja võimalik eelistus lähiaastatel ettevõtjaks hakkamisel. Küsitluses esimesed üheksa küsimust keskendusid põhieesmärgi täitmisele ning ülejäänud neli alameesmärgi saavutamisele. Nimetatud eesmärkide teostamiseks koostas lõputöö autor ankeedi, mis koosneb kolmeteistkümnest küsimusest. Peamiselt koosnes ankeet valikvastustega küsimustest, mille seast valis vastaja enda arvates kõige sobiva vastusevariandi ning märgistas selle. Nelja küsimuse puhul läheneti põhjalikumalt ning nendes paluti vastanutel selgitada oma arvamust sõnaliselt. Oma lõputöös kasutas töö autor uurimiseks kombineeritud meetodit. Kombineeritud meetod on segu kvalitatiivsest ja kvantitatiivsest uurimismeetodist.

Kvalitatiivne analüüs on selline, kus andmed, nende töötlemine ja tehtavad järeldused ei ole seotud arvuliste näitajatega. Kvalitatiivse uurimise käigus keskendutakse ühe konkreetse objekti süvaanalüüsile ning uuritakse toimuva sisu. Kvalitatiivse uurimise käigus tegeletakse sõnaliste karakteristikutega ja objektide kirjeldusega, uuritakse inimesi või süsteeme neid jälgides. (Laherand 2008)

Kvantitatiivset uurimismeetodit nimetakse vahel ka hüpoteetilis-detuktiivseks või positivistlikuks meetodiks. Kvantitatiivse uurimistöö peamine eesmärk on koostada usaldusväärseid ja objektiivseid kirjeldusi uuritavate nähtuste kohta ning näidata nähtuste kontrollitavust. Püütakse avastada printsiipe ja seadusi, mida võib üldistada laiemale üldkogumile. Kogutakse arvandmeid kaardistusuringute, küsimuste ja testidega ning analüüsitakse statistiliste meetoditega. (Taylor 2005: 91-92) Kvalitatiivse ja kvantitatiivse metodoloogia ühendamise tulemusena saadakse kvalitatiiv-kvantitatiiv

meetodoloogia. See on ühtlasi kombineeritud variant kahest nimetatust ning seda kasutatakse ka käesolevas lõputöös.

Lõputöö tähelepanu on juhitud sellele, kuidas tõlgendavad gümnaasiumi osa õpilased enda jaoks ettevõtlus- ja majandusõpet. Gümnaasiumi osa all on autor mõelnud 10.-12. klassi. Koos rahuoluga uurib töö koostaja veel, milline on õpilaste ettevõtlusvalmidus nende meelest peale keskhariduse omandamist, kas on soovi õppida ettevõtlust ja majandust ka kõrgkoolis ning millised on nende jaoks ettevõtlusega alustamist pärssivad tegurid. Ankeedi koostamisel lähtus lõputöö autor nii iseseisvalt väljamõeldud küsimustest kui ka küsimustest, mille kaudseteks allikateks on näiteks Ettevõtluse Edendamise Kava ja Eurobaromeetri 2012. aasta uuring. Ankeet on lisas 1 (vt lisa 1). Valimi moodustas kokku kolmkümmend kolm õpilast, kellelt saadi korrapäraseid ja analüüsiks sobivaid vastuseid. Sindi Gümnaasiumist laekus neliteist ja Häädemeeste Keskkoolest üheksateist vastust. Seeläbi oli ka protsentuaalne erinevus üsna suur. Seda illustreerib ka autori koostatud alljärgnev joonis 1.

Joonis 1. Koolide õpilaste osakaal uuringus (autori koostatud).

Häädemeeste Keskkoole 12. klassi lõputöö autor uuringusse ei kaasanud, sest nende jaoks oli ettevõtluse ja majanduse õppimine lõppenud. 11. klassi õpilased olid selles koolis viimased, kes käisid Tartu Ülikooli Pärnu kolledžis vastavaid teadmisi omandamas. Sindi Gümnaasiumis toimub nimetatud õpe ka gümnaasiumi osa kõige viimasele klassile. Erinevate klasside lõikes oli osakaal Häädemeeste Keskkoole õpilaste seas samuti suurem, kus 10. klassis olid vastajaid kokku üheksa ja 11. klassis kümme.

Kõik küsitluses osalenud õpilased on valinud omale ettevõtlus- ja majandusalse õppeaine.

Kuigi Sindi Gümnaasiumis õpib koguarvult tunduvalt rohkem õpilasi kui Häädemeeste Keskkoolis, oli valimis Häädemeeste kooli õpilaste osakaal siiski suurem. Kokku oli poisse vastajate seas kolmteist ning tüdrukuid kaks kümme. Kõige rohkem vastanud oli 10. klassi osas, neid oli kolmteist ja kõige vähem vastajaid oli 12. klassist.

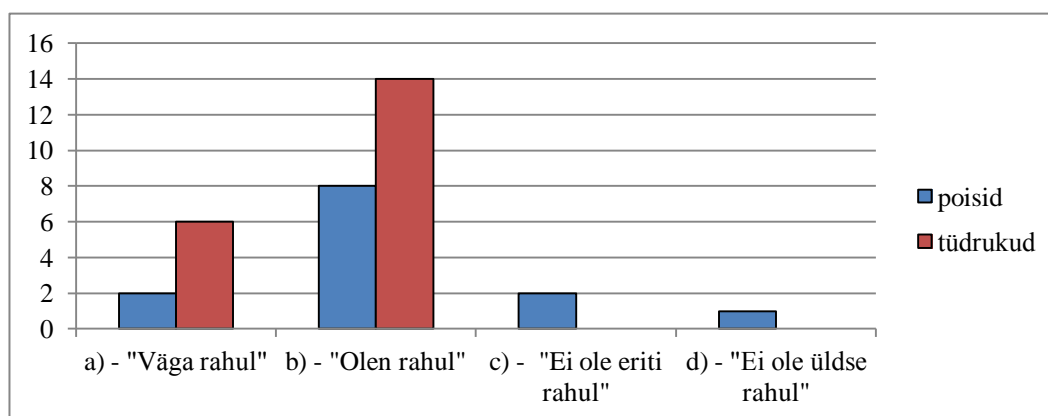
Üks olulisemaid sõlmküsimusi ankeedis oli neljas küsimus, kus lõputöö autor soovis teada, kui rahul on vastajad ettevõtluse ja majanduse õpetamisega ja selle sisuga (vt lisa 1). Vastusevariante oli kokku neli, milles variant „a)“ tähistas seda, et vastaja on sellega väga rahul, „b)“ tähistas õpilase keskmist rahuolu, „c)“ märkis, et õpilane ei ole eriti rahul ning „d)“, et õpilane ei ole sellega üldse rahul. Tulemusi võrreldi omavahel nii klasside kui ka koolide lõikes. Selgus, et vastajad on peamiselt õppega rahul. Kokkuvõtvalt rahul olid kõik vastanud Häädemeeste Keskkoolist. Variante, mis tähistasid seda, et ei olda eriti rahul ja üldse rahul, Häädemeeste Keskkoolis näiteks ei esinenudki. Lõputöö koostaja leiab, et see on õppeasutuse jaoks väga hea tulemus. Häädemeeste Keskkooli puhul on võimalik järeldada, et senine õpetamise viis pakub neile huvi ning samuti on täheldatud ka õpilastes huvi õppida ettevõtlusega ja majandusega seonduvat. Uudne lähenemine, mida antud õppeasutus teostab, annab õpilastele võimaluse kogeda midagi sellist, mis on ühe õppeaine õpetamise raames üsna haruldane nähtus. Õppetöö viimine harjumuspärasest klassiruumist kõrgkooli auditoriumisse tekitab õpilases uudse ja teistsuguse tunde ning selline lähenemine pakub õpilastele rohkem huvi kui harilik õppimine keskkooli klassiruumis.

Seevastu leidsid mitmed Sindi Gümnaasiumi õpilased, et nemad ei ole õppega rahul. Kajastamist leidsid vastusevariandid, milles väljendati, et ei olda eriti rahul ja ei olda üldse rahul (kolm vastajat). Põhjendused toodi väljal vaid mõnel juhul ja seda eelkõige nende Sindi kooli õpilaste poolt, kes ei ole õppega või selle õpetamise viisiga rahul. Peamiselt selgitati, et põhjus seisneb selles, et õpetatakse ettevõtlusega ja majandusega seonduvat kaugelt ning vajaka on elulistest näidetest. Veel toodi välja, et oli enne õppima asumist sellest teistsugune arusaam ning õppetöö käigus tajuti pettumust. Leidsid mitmed vastajaid, kes see-eest olid õppega üldiselt rahul ja väga rahul ning seda

peamiselt 12. klassis. Mõningate vastanute rahuolematuse üheks põhjuseks võib olla õpilaste jaoks tihtipeale liiga tavaline õpetamise viis. Õpilased võivad olla liialt harjunud senise õpetamise viisiga ning võimalus on, et nad sooviks selles osas kogeda muutusi. Muutused ergutavad inimest ning seda kindlasti ka kooliõpilaste puhul. Hariduse omandamine on igaühe jaoks äärmiselt vajalik ja ka ühe õppeaine lõikes tuleks läheneda selle aine õpetamisele võimalikult loominguliselt ka õppetöö läbiviijal. Üheks niisuguseks muutuseks võiks olla ehk õppetöö ümberkorraldamine sarnaselt Häädemeeste Keskkooliga.

Võrreldes omavahel kahte õppeasutust selle küsimuse põhjal, saab väita, et mõningal moel on Häädemeeste Keskkooli õpilased rohkem rahul ettevõtluse ja majandusõppega kui Sindi Gümnaasiumi omad. Vaid poiste seas levivad arvamused, et mõned neist sellega rahul ei ole. Prevalveerib veendumus, et ollakse rahul, rahulolematud moodustavad väikese osa, osakaaluga protsentuaalselt 9,1% kogu vastajate arvust. Kuna õpetamise viis on korralduse poole pealt erinev, ei väljendanud näiteks ükski vastanu Häädemeeste Keskkoolist, et talle TÜ Pärnu kolledži poolt pakutav lahendus ei meeldi.

Ülevaateks on lõputöö autor teinud illustreeriva joonise, kus on peal kõikide vastajate arvamused:

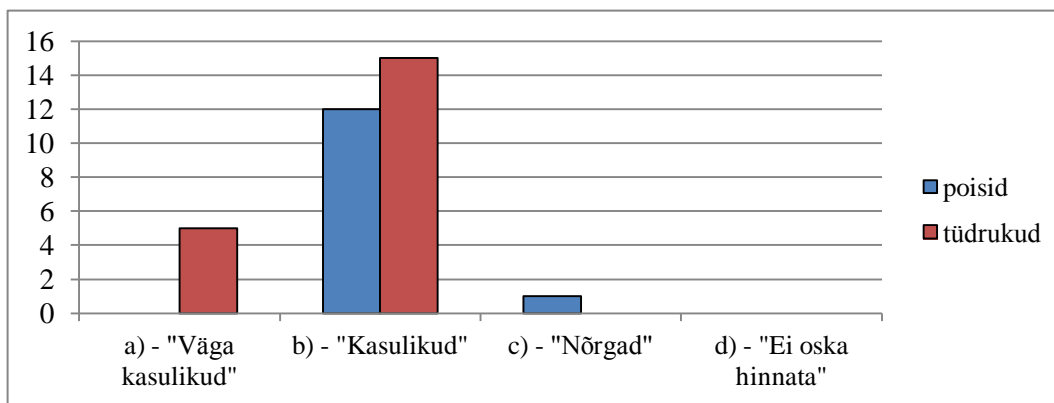

Joonis 2. Rahulolu ettevõtlus- ja majanduslase õppeainega (autori koostatud).

Rahulolu ja rahulolematust sõltuvad mitmesugustest aspektidest. See sõltub iga õpilase puhul individuaalselt tema isikuomadustest kui ka ümbritsevast keskkonnast. Vastajad, kes on rahul õpetamisega, on suure tõenäosusega ka ise huvitunud ettevõtlusest ja

majandusest. Suurt rolli mängib ka see, mida õppeaine sisu endas hõlmab ning kuidas õppetöö läbiviija selle nende jaoks lahti mõtestab. Peale koolikeskkonna võib seda mõjutada ka õpilaste muud sidemed isiklikus elus. Töö koostaja soovib tähelepanu juhtida sellele, et ümbritseva keskkonna all ei peeta silmas vaid õppeasutust vaid ka kodukeskkonda.

Järgnevalt uuris lõputöö autor, kuidas hindavad vastajad gümnaasiumist saadud teadmisi ettevõtluse ja majanduse kohta. Nii nagu eelneva küsimuse puhul, nii ka sel korral oli vastajatel võimalik valida nelja erineva vastusevariandi hulgast. Viimast kahte vastusevarianti Häädemeeste koolis õnneks ei esinenud, mis näitab, et Häädemeeste Keskkooli viimase astme õpilaste meelest on saadud teadmised tulevikus nii kasulikud kui ka väga kasulikud. Vaid üks vastanu Sindi Gümnaasiumist leidis, et saadud teadmised ettevõtlusest ja majandusest selles õppeaines nõrgad. Kui Häädemeeste kooli puhul pidasid omandatavaid teadmisi väga kasulikeks tulevikus neli vastajat, siis Sindi Gümnaasiumi puhul on sama arvamusel olevaid inimesi kahjuks ainult üks. Soolise jaotumise huvides on lõputöö autor koostanud ka joonise, kus on illustreerivalt välja toodud uurimistulemused. Selgus, et kahe erineva kooli poiste ja tüdrukute arvamused on üsnagi erisugused. Koostatud joonis on alljärgnev:

Joonis 3. Ettevõtlus- ja majandusteadmiste tajutud väärtus õpilaste jaoks (autori koostatud).

Kõik vastanud tajusid, kas nende jaoks on omandatavatel teadmistel tulevikus kaalu või mitte. Hindamata ei jätnud seda vastust mitte ükski vastaja. Uurides ka seda küsimust, selgub, et Häädemeeste Keskkoolist pärit vastajad on oma hinnangutest tunduvalt

positiivsemad. Lõputöö koostaja arvates võib juba taoline varajane ja kohatine negatiivsus tähendada madalat huvi ja motivatsiooni taset õppeaine vastu. Kuigi eelneva küsimuse taustal leidsid mitmed vastajad, et nad ei ole üldiselt rahul nii õppeainega kui ka selle õpetamise viisiga, pidasid nad järgmises küsimuses valdavalt kasulikuks neid teadmisi edasises tulevikus. Eelnevalt toodi töö koostaja poolt välja ka mitmed põhjendused, miks õppega rahul ei olda ning ühena põhjustati loetleti piisava praktilise osa puudumist. Sellest tulenevalt võib töö autor järeldada, et murekoht võib olla pigem õpetamise sisus, sest vastanute meelest on õppeaine vajalikkus, ka pikemas perspektiivis, end nende jaoks siiski ära põhjendanud. Analüüsides joonist selgub, et tüdrukute jaoks on teadmised ettevõtlusest ja majandusest olulisemad kui poiste jaoks. Kuna tüdrukute meelest on ka suhteline rahuolu tase suurem kui poistel selles õppeaines, siis võib väita, et tüdrukud on motiveeritud enam ning ka nende huvi õpitava õppeaine vastu on suurem. Töö autor leiab, et huvi õppeaine vastu suurendab ühtlasi ka vastajate taju omandavate teadmiste olulisuse kohta ja koos sellega võivad olla õppeaines ka paremad õpitulemused. Õppeainega rahulolu või rahulolematust ei saa kindlasti analüüsida vaid kahe küsimuse baasil. Läheneda tuleks mitmekülgsemalt ning uurida ka teisi aspekte, mis mõjutavad ühel või teisel moel õpilaste rahuolu mainitud õppeainega.

Veel on autori arvates paslik uurida, kas ettevõtluse ja majanduse õppimine gümnaasiumis on tekitanud neis huvi õppida seda ka kõrgkooli tasemel. Kui oluliseks peavad gümnaasiumi osa õpilased enda jaoks ettevõtlust ja majanduse õppimist, mõjutab oluliselt ka seda, kas neil oleks soovi õppida sel erialal ka kõrgkoolis. Ainega rahulolu on sellega samuti tugevalt seotud. Kui õpilased ei ole sellega rahul ja kui neil puudub huvi seda õppida veel ka gümnaasiumi astmel, siis suure tõenäosusega ei oleks neil huvi ja motivatsiooni asuda selles valdkonnas teadmisi omandama ka kõrgemas haridusastmes. Sama lähenemist kasutatakse sellele küsimusele vastuse leidmisel, st tegemist on vastusevariantidega küsimustega. Esimest vastusevarianti esines teistega võrreldes kõige vähem. See variant käsitles võimalust, kas vastajas on tekitanud senise ettevõtluse ja majanduse õppimise juures huvi omandada vastavaid teadmisi tulevikus ka kõrgkoolis. Selgus, et Sindi koolist vaid ühe vastanu jaoks on tekkinud reaalne huvi. Enamikele respondentidele ei ole aga kahjuks see huvi tekkinud. Kui Sindi

Kategooria	poisid	tüdrukud
a) - "On tekitanud huvi õppida"	0	4
b) - "Ei ole tekitanud huvi õppida"	9	9
c) - "Ei oska öelda"	4	7

Nagu eelnevalt töö autor märkis, siis ei ole vastanutest mitte üheski poisis tekkinud huvi omandada ettevõtlus- ja majandusalast haridust kõrgkoolis. Võrdselt on neid, kelle jaoks ei kindlasti see õppeaine piisavalt huvitav kõrgkooli tasemel. Viimase vastusevariandi vastajatest leidis enam tüdrukuid, kes jäid selles küsimuses erapooletuks, poisse leidis vähem. Eelnevalt on välja toodud mitmed põhjused, millest sõltub õpilase motivatsioon. See on tihedalt seotud huviga õppeaine vastu. Uurimistulemustele tuginedes ei ole huvi tase vastanute seas piisavalt kõrge. Valitseb nende respondentide osakaal, kelle jaoks ei oleks ettevõtlus- ja majandussuund kõrgkoolis sobivaim valik. Huvi tekitamises mängivad rolli nii õpilase isikuomadused kui ka teda ümbritsev keskkond. Suhtluskeskkonnal on seega samuti üsna suur võim selles osas, kas inimeses areneb välja aktiivne ja ettevõtjalik meelelaad.

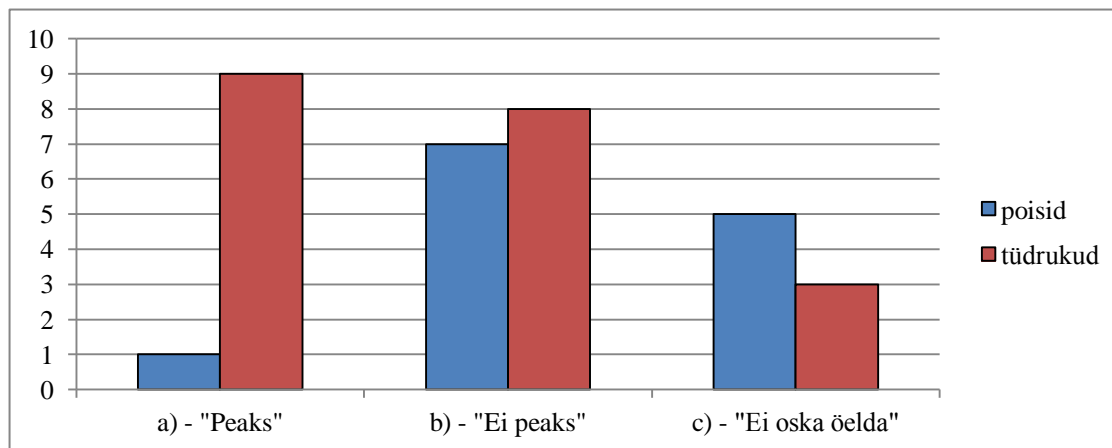
Siinkohal soovib töö kirjutaja märkida, et samades koolides tuleks kindlasti läbi viia uuringuid, mis käsitleks seda, kas mingisugune osa neist, kes praegusel ajal õpivad veel mainitud koolide gümnaasiumi osas, on asunud oma haridusteed jätkama kõrgkoolis. Sealjuures keskenduda õppima asujatest ka neile, kes asusid õppima ettevõtlus- või majandusalasel erialal. Õppeasutuse vilistlaste edasise haridustee jätkamine on tähtis nii õppeasutusele endale, sest see annab tulevastele õppima asujatele signaali, kas uuritavas organisatsioonis on potentsiaali koolitada pädevaid tulevasi tudengeid, aga ka vilistlastele endale. Sellepärast on vilistlaste kõrge edasiõppimise protsent pigem positiivne kui negatiivne nähtus.

Järgmise uurimisküsimusena püüdis lõputöö autor välja selgitada, kas vastanute arvates peaks alustama ettevõtlus- ja majandusõppega varem, näiteks põhikooli viimasel astmel. Sindi Gümnaasiumis seda juba rakendatakse, Häädemeestel mitte. Erinevate vastusevariantide hulk oli kolm, millest üks tähendas seda, et peaks alustama põhikooli tasemest. Teine variant tähistas, et ei peaks ning viimane märkis erapooletust. Huvitaval kombel ei leia Häädemeestel mitte ükski meessoost vastaja, et seda võiks põhikooli viimasel tasemel õpetada, aga naissoost respondentide seas on olukord kardinaalselt erinev. Natuke rohkem õpilasi leiab, et nende meelest seda ei peaks õpetama ning erapooletuid vastuseid laekus ankeedi koostajale selles küsimuses kõige vähem. Sindis on õpetamise poolt sarnane osakaal Häädemeeste Keskkooliga. Neid, kes leidsid, et eelmainitud õppeaine õpetamine põhikooli tasemel ei ole vajalik, on suurusjärgus sama suur hulk kui neid, kes arvasid, et oleks vajalik. Mõnevõrra vähem leidsid neid, kes jäid oma vastuses erapooletuks.

Kahe õppeasutuse peale kokku viidi läbi võrdlev analüüs. Mõlema kooli naissoost respondentidest enamus leidsid, et ettevõtluse ja majanduse õpetamist tuleks alustada põhikooli tasemel. Meessoost vastajad valdavalt sama meelt ei olnud. Üsnagi võrdselt oli neid, kes arvas, et seda ei peaks tegema. Erapooletuid vastajaid oli ka selles küsimuses ning kui võrrelda kui palju oli neid, kes vastasid küsimusele kindla variandiga, oli erapooletuid autori arvates natuke liiga palju. Sisulisema analüüsi mõttes oleks olnud parem, kui enam õpilasi oleks omanud selles küsimuses kindlat arvamust.

Ühendades kahes õppeasutuses saadud andmed, on käesoleva lõputöö autoril olnud võimalus koostada neile tuginedes joonis, mis illustreeriks soolist erinevust selles uurimisküsimuses. Joonis 5 on alljärgnev:

Joonis 5. Kas peaks ettevõtlust ja majandust õpetama ka põhikoolis? - sooline jaotumine (autori koostatud).

Ankeedis järgmine küsimus oli üheksas ning see oli olemuselt sisuline küsimus, mis tähendas seda, et autor soovis respondentidelt põhjalikku selgitamist, mida nende arvates võiks õppeaine õpetamises või selle sisus muuta. Leidus ka neid, kes jätsid sellele küsimusele vastamata ning seetõttu ei saa antud küsimuse kontekstis neile tähelepanu juhtida.

Enamus vastajatest Sindi Gümnaasiumis ütlesid, et õppeaine õpetamises ja sisus ei ole midagi muuta. Leidus ka neid respondente, kes ei oska selles küsimuses seisukohta võtta ning mainisid, et nad ei oska midagi välja tuua, mis vajaks parendamist. Oli ka vastajaid, kes tõid välja konkreetsed ettepanekud, kuidas seda paremaks muuta. Peamised ettepanekud mõlemast õppeasutusest olid suunatud eluliste näidete toomisele ning rohkem praktiliste ülesannete läbiviimisele õppetöös. Praktilise töö olulisust oli kirjeldatud kui parimat ettevõtlusalase kogemuse saamise viisi. Eluliste näidete puhul selgitati, et sooviti rohkem koostööd tegutsevate ettevõtjatega, kes abistaksid näiteks õpilasfirmasid oma ettevõtlusalaste kogemuste ja teadmistega. Õpilasfirmade loomisele ja arendamisele sooviti samuti rohkem tähelepanu pöörata, sest mitmed vastajad leidsid, et tulevikus võib õpilasfirma kogemusest suurt kasu olla. Üks õpilane tõi välja, et

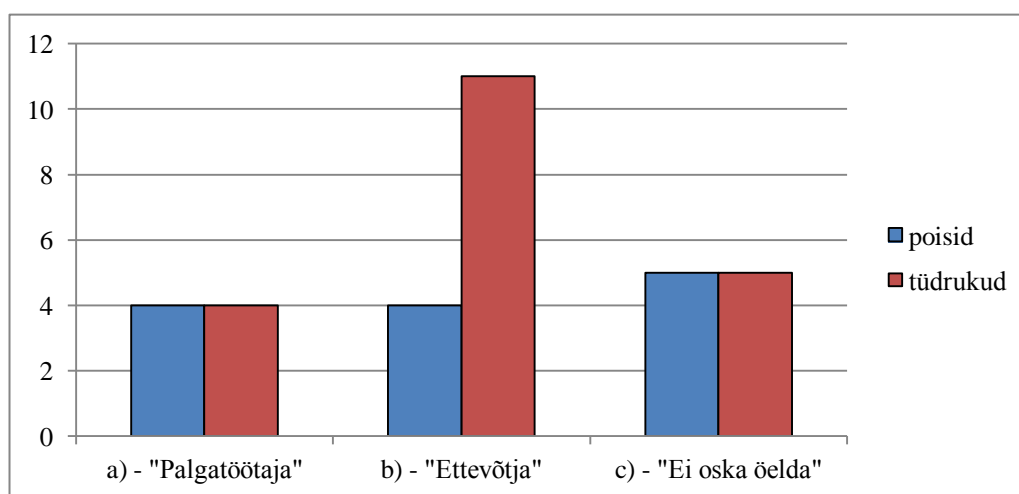
õppekoormuse vähendamine oleks üheks aspektiks, mida ettevõtlus- ja majandusõppes muuta. Selgitati, et kuus tundi nädalas on liiga suure mahuga. Seevastu leidis ka üks õpilane, kes arvas, et õppekoormuse tõstmine oleks just see, mis aitaks õppetööd muuta.

Eelnevalt juhtis lõputöö autor tähelepanu peamistele uurimisküsimustele, mille eesmärgiks oli välja selgitada erinevate küsimuste kaudu, kas ja kui rahul on Häädemeeste Keskkooli ja Sindi Gümnaasiumi gümnaasiumi osa õpilased nende koolide poolt pakutava ettevõtlus- ja majandusalase õppega. Olukorra parendamiseks soovis töö autor respondentidelt ka ettepanekuid, mida nende meelest tuleks muuta. Analüüsist selgus, et enamjaolt on tüdrukud rohkem rahul või isegi väga rahul pakutava õppeteenusega. Meessoost vastajate hulgas leidub mitmesuguseid arvamusi. Leidub neid, kes on õppega rahul ning neid, kes ei ole. Naissoost respondentide seas oli rohkem ka neid, kes pidasid gümnaasiumis saadud teadmisi ettevõtluse ja majanduse kohta kasulikeks ja ka väga kasulikeks. Meessoost vastajate hulgas on arvamused mõnevõrra erinevad. Rohkem oli ka naissoost vastanute hulgas neid, kelle jaoks on ettevõtluse ja majanduse õppimine niivõrd huvitav, et seda plaanitakse ka järgmises kooliastmes ehk kõrgkoolis. Tüdrukute hulgas domineeris arvamus, et gümnaasiumis õpetamine võib olla kohati liiga hiline aeg ettevõtlusalaste kompetentside arendamiseks ning alustada tuleks põhikooli viimasest astmest. Samuti leidis mitmesuguseid ettepanekuid nii poiste kui tüdrukute seas, kuidas nende arvates võiks muuta õpetamist. Uurimise eesmärk, milleks oli välja selgitada õpirahulolu ettevõtlus- ja majandusõppega kahe erineva õppeasutuse näitel, sai töö koostaja jaoks edukalt täidetud.

Edasi uurib autor, milline on mainitud kahe kooli õpilaste ettevõtlusvalmidus ettevõtjaks hakkamisel ja oma ettevõtte loomisel ning takistuste esinemisel selgitada, millised on kõige suurema tähtsusega mõjurid, mis võivad pärssida soovi alustada ettevõtlusega. Veel uurib töö autor, kas mõni gümnaasiumi osa õpilane on hetkel tegutsev ka mõnes õpilasfirmas.

Teise uurimisküsimuse esimese osas uuris lõputöö autor, milline on gümnaasiumi osa vastajate tööeelistus. Nagu mitmete eelnevate küsimuste puhul, nii ka sel korral oli tegemist valikvariantidega küsimusega, milles vastajad valisid enda jaoks kõige sobivama variandi ning märgistasid selle. Esimene vastusevariant märgib, kas õpilase

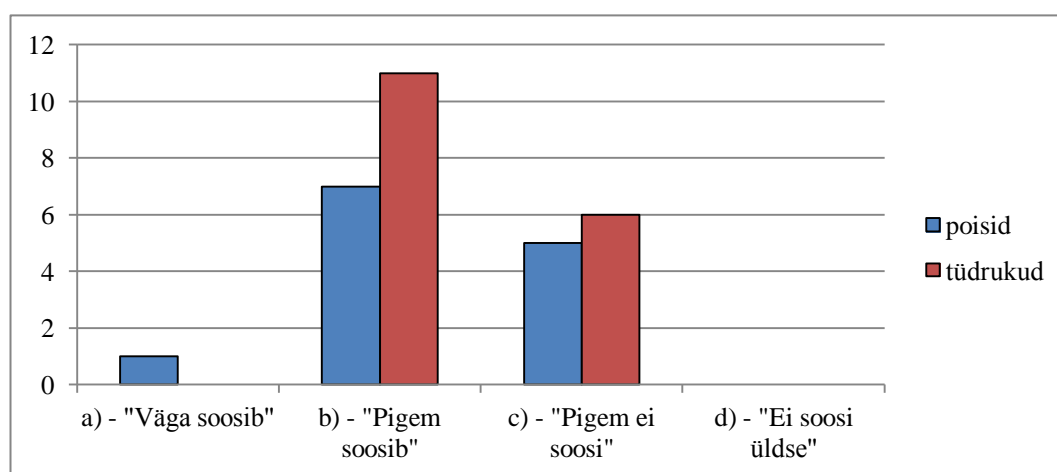
eelistuseks oleks olla palgatöötaja. Teine variant tähendab oma valikult seda, et õpilane eelistab parema meelega olla ettevõtja rollis. Viimane variant tähendas, et õpilane ei oska oma eelistust öelda. Sindis asuva õppeasutuse puhul ei täheldanud autor eelistust, sest vastuste jagunemine oli väga samaväärne. Leidus mõni, kes soovis tulevikus olla palgatöötaja, ent leidis ka neid, kel kindel soov hakata teatud alal ettevõtlusega tegelema. Ka erapooletuid leidis. Võrdlemise jaoks tasuks uurida ka teise õppeasutuse vastuseid. Selleks, et oleks võimalik paremini soolist eelistuse erinevust vaadelda, et on lõputöö autor koostanud joonise, mis on alljärgnev:

Joonis 6. Tööeelistus soolise jagunemise alusel (autori koostatud).

Häädemeeste Keskkoolist pärit vastajate seas domineerib soov olla ettevõtja, eriti just tüdrukute poolel. Mõnede vastajate jaoks ei olnud vahet ühiskondlikus rollis. Samamoodi leidis ka neid, kelle jaoks ei ole määrava tähtsusega, kas nad oleksid kunagi aktiivsed palgatöötajad või ettevõtjad. Jooniselt eristub selgelt, et just tüdrukud eelistavad tulevikus olla ettevõtja rollis. Tunduvalt väiksem eelistus on palgatöötaja osas, ent selle variandi valinud õpilaste jagunemine on enam-vähem võrdne. Samas suurusjärgus oli vastajaid, kes ei oma selles küsimuses mingit eelistust. Esialgu on näha, et naissoost vastajad näevad end rohkem tulevikus ettevõtjatena kui meessoost respondendid. Siinkohal märgib lõputöö autor, et ettevõtjaks peetakse nii äriettevõtte juhti ja omanikku kui ka füüsilisest isikust ettevõtjat. Ettevõtluspotentsiaali väljaselgitamiseks tuleks uurida seda kindlasti ka teistest aspektidest.

Järgnevalt on lõputöö koostaja uurinud, kas vastajate arvates soosib Eesti haridussüsteem noorte hakkamist ettevõtjateks. Valida oli vastusevariantide vahel, millest ühe vahendusel avaldasid vastajad arvamust, et nende meelest soosib haridussüsteem väga noorte hakkamist ettevõtjateks. Teine variant, milleks oli see, et õpilane nõustus, et haridussüsteem pigem soosib ning kolmas ja neljas olid, et pigem ei soosi või ei soosi üldse. Uurimustulemuste paremaks kajastamiseks on koostatud joonis 7:

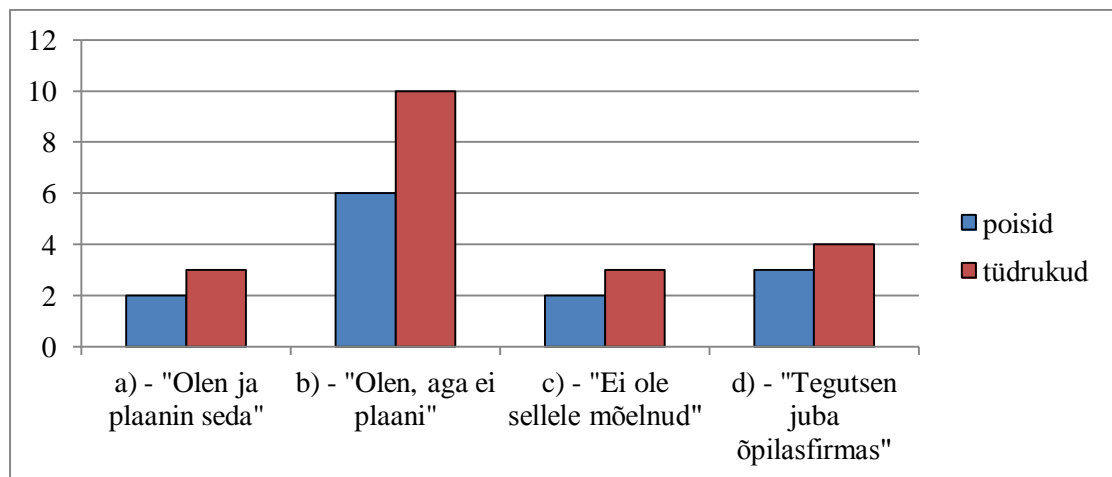
Joonis 7. Kas haridussüsteem soosib noorte hakkamist ettevõtjateks? - sooline jaotumine (autori koostatud).

Vastajatest, kes õppisid Häädemeeste Keskkoolis, leidis üks, et tema arvates soosib Eesti haridussüsteem väga noorte hakkamist ettevõtjateks. Mitmed vastajad avaldasid arvamust, et haridussüsteem siiski pigem soosib seda. Väiksema osakaaluga oli neid, kelle meelest haridussüsteem ei ole selles osas seisukohta võtnud või avaldab see pigem negatiivset mõju ettevõtlusaktiivsusele. Sindi Gümnaasiumi vastajatest ei arvanud ükski vastaja, et Eesti haridussüsteem soosib väga noorte hakkamist ettevõtjateks. Nii nagu eelneva õppeasutuse puhul, nii ka Sindis leidis valdav enamus, et haridussüsteem pigem soosib ettevõtlusaktiivsuse kasvu ning vähem oli neid, kes seda ei arvanud. Selle küsimuse puhul on võimalik täheldada, et haridussüsteemi on valdavalt usku. Teatud rahulolematus on tagatud iga asja puhul ning see on tihtiesinev nähtus. On alust arvata, et need, kes ei ole ettevõtlus- ja majandusõppega rahul ning kes ei ole sellest huvitatud ning puudub motivatsioon, ei näe ka positiivset tuge Eesti

haridussüsteemis. Kaudne on side ka nende vahel, kes ei ole mõelnud ettevõtlusega tegelema hakkamisele ja kes seda ei plaani, ei tee eelnimetatud, sest nende arvates kaaluvad alustamise takistused võimalikud saadavad hüved üles. See arusaam tuleks aga kummutada ning soodustada igal võimalikul moel igasugust õpilase omapoolset initsiatiivi, eriti just majanduse ja ettevõtluse valdkonnas.

Edasi selgitas lõputöö koostaja välja, kas vastajatest keegi on mõelnud oma ettevõtte loomisele. Uuritakse, kui paljud on sellele mõelnud ning plaanimas seda. Veel selgitatakse välja, kes on sellele mõelnud, ent lähimas tulevikus seda teha ei kavatse ning kas leidub ka neid, kes ei ole mõelnud kordagi, et võiks tegeleda ettevõtlusega. Viimase variandina on autor välja toonud ka võimaluse, et vastaja võib olla juba praegusel ajal tegev mõnes õpilasfirmas. Häädemeeste Keskkoolis leidis kokku kolm õpilast, kes on mõelnud oma ettevõtte loomisele ning kes ühtlasi seda ka tuleviku jaoks plaanivad. Rohkem oli neid, kes on sellele mõelnud, ent ei plaani sellega lähimas tulevikus tegelema hakata. Kaks vastajat ei ole enda sõnul sellele mõelnud ega samuti ei plaani seda. Viis vastajat aga tegutsesid vastamise ajal juba mõnes õpilasfirmas, mis on lõputöö autori meelest väga hea näitaja.

Sindi Gümnaasiumist kaks vastanut on mõelnud oma ettevõtte loomisele ning tulevikus seda ka plaanivad. Valdav hulk on neid, kes on sellele küll mõelnud, aga ei näe end tulevikus potentsiaalse ettevõtjana. Mitmed vastanud ei ole sellele mõelnud, aga mitte ükski vastaja ei tegutse praegusel ajal õpilasfirmas. Selgituste paremaks mõistmiseks koostas lõputöö autor vastava joonise, milles olid ära toodud mõlema õppeasutuse soolise jaotumise kombineeritud vastusevariandid:

Joonis 8. Ettevõtte loomine lähitulevikus - sooline jaotumine (autori koostatud).

Enamjaolt siiski plaanitakse tulevikus ettevõtlusega tegelema alustamist. Antud juhul on kindlasti oluline täpsustada, et üle-eelmine küsimus selgitas, kas vastanud tahaks olla pigem palgatöötajad või ettevõtjad. Sellest tulenevalt need, kes ei plaani ja kes ei ole mõelnud üldsegi kunagi oma ettevõtte rajamise peale, vastasid antud juhul, et nad sooviksid olla parema meelega palgatöötaja positsioonil. Positiivne üllatus oli ka üsna suure osa õpilaste tegutsemine õpilasfirmades. Need gümnaasiumi osa õpilased, kes vastamise ajal olid aktiivsed õpilasfirmade tegemistes, on arvatavasti ka tulevikus suurema tõenäosusega ettevõtjad. Sama on täheldanud varem ka Suurbritannias välja selgitatud uuring (Young Enterprise), mis väitis, et 42% Suurbritannias tegevuse lõpetanud õpilasfirmade juhte ja läbiviijaid asusid tõsisema ettevõtlusega tegelema ka peale keskkooli omandamist. Sarnane stsenaarium võib juhtuda ka Häädemeeste Keskkoolist pärit õpilasfirmade loojatega. See oleks väga positiivne tulem, mis näitaks tõestust selle kohta, kuidas riigi haridussüsteem panustab noorte ettevõtjate aitamisse.

Viimane uurimise osa oli ettevõtlusega tegelema hakkamise kõige olulisemate takistuste määramine. Töö koostaja leiab, et see on üheks sõlmpunktiks teada saamiseks, kas uuritava kahe kooli vastanutel on piisavalt ettevõtluspotentsiaali, et luua lähitulevikus oma äriettevõtte. Käesolevas küsimuses palus töö koostaja panna tähtsuse järjekorda kaheksa erinevat tegurit, mis ühel või teisel moel takistavad nende jaoks ettevõtlusega alustamist. Antud takistuste puhul on aluseks võetud Euroopa Komisjoni poolt 2012. aastal tellitud Eurobaromeetri (2012) uuring, mis uuris liikmesriikide kodanike

ettevõtlusaktiivsust ning sellega seotud erinevaid valdkondi. Raporti ühes osas selgitati välja peamised tegurid, mis mõjutavad ettevõtlusaktiivsust ning mis on peamised takistused ettevõtlusega alustamisel. Peamised väljatoodud takistavad tegurid olid:

- puudub äriidee;
- pole piisavalt teadmisi ja oskusi;
- raske leida finantseerimisvõimalusi;
- hirm ebaõnnestuda;
- kartus sattuda võlgadesse;
- praegune majanduskliima;
- ajapuudus;
- muu takistus.

Sindi Gümnaasiumist pärit vastajate meelest on kolm kõige otsutavamalt mõjurit äriidee puudumine, piisavate teadmiste ja oskuste puudumine ning hirm võlgadesse sattumise ees. Natuke vähem populaarne valik oli finantseerimisvõimaluste leidmise raskus. Vastusevariantide jaotumine oli üsnagi ühtlane. Domineerisid eelnimetatud vastused ning üsna võrdses osas. Kõige vähemtakistavamaks teguriks peeti muid tegureid, mida loetelus ei nimetatud. Enamjaolt ei kippunud vastajad selgitama, mida nad mõtlesid nende takistuste all, vaid mõned üksikud selgitasid täpsemalt, mis nende jaoks takistav tegur on. Üks vastaja, kes valis loetelust kõige väiksema takistusastmena mõjuriks muu takistuse, selgitas, et tema meelest võib selleks olla pereelu.

Häädemeeste Keskkooli respondentide arvates on peamiseks takistavateks teguriks ülekaalukalt asjaolu, et on keeruline leida finantseerimisvõimalusi, seda pidas kõige tähtsamaks kuus vastajat. Teisel kohal oli äriidee puudumine, mida pidas kõige raskendavamaks aspektiks viis vastajat. Pidades silmas Häädemeeste Keskkooli vastajate koguarvu, milleks on kakskümmend, on lõputöö autori arvates valitud tegurite osakaal koguvalikus üsna suur. Mõnevõrra vähem populaarsemad, ent samuti suurt kaali omavad tegurid, olid veel lisaks eelnevale ka ajapuudus, hirm ebaõnnestumise ees ja äriidee puudumine. Neid valis võrdselt kokku kuus õpilast. Ülejäänud vastajad valisid kõige olulisemateks teguriteks teisi põhjuseid. Kõige väiksema mõjuga teguriks loetleti enamjaolt muid põhjuseid, mida kahjuks enamus valitajatest ei põhjendanud.

Käesolevas alapeatükis uuris lõputöö autor, kas ja kui rahul on kahe uuritava õppeasutuse gümnaasiumi osa õpilased ettevõtlus- ja majandusõppega. Seda selgitati mitmete küsimuste näol ning koostati mitmesuguseid illustreerivaid jooniseid nende paremaks ja efektiivsemaks selgitamiseks. Selgus, et enamjaolt on rahul just mõlemas koolis õppivad tüdrukud. Sealjuures ka meessoos vastajate rahulolu on kindlaks määratud, aga domineeris rahuolu tase just tüdrukute hulgas. Antud juhul võib olla tegemist sellega, et tüdrukuid oli vastajate seas mõnevõrra rohkem ning sellest tulenevalt võis tekkida mõningane statistiline kallutatus. See-eest on näha, et sooline jaotus kaldub pigem naissoost vastajate poole.

Teise uurimisülesandena, mida lõputöö autor eelnevalt loetles, oli välja selgitada, võimaliku ettevõtluspotensiaali väljaselgitamine kahe õppeasutuse näitel. Selleks oli küsimustikus mõeldud neli küsimust. Kokkuvõtvalt eelistavad ettevõtja rollis tulevikus rohkem tüdrukud kui poisid. Poiste osas eelistust välja ei tulnud ja võib öelda, et otsene eelistus neil puudub, sest jagunemine oli üsna võrdne. Samuti arvavad vastajad mõlemast koolist, et praegune haridussüsteem pigem soosib noorte ettevõtlikkust ja ettevõtjaks hakkamist. Vähe leidis neid, kes arvasid, et haridussüsteem soosib seda vähe ja neid, kelle meelest haridussüsteem ei toeta üldse ettevõtlusega tegelema hakkamist. Seos on olemas nende vahel, kes soovivad ise kunagi alustada oma äriettevõttega ja kes leiavad, et haridussüsteem avaldab sellele positiivset mõju. Domineeris aga arvamus, et enamik vastanutest on mõelnud oma äriettevõtte loomisele, aga lähitulevikus nad seda ei plaani. Ka sel puhul ilmnes seos, et need, kes ei näe tuge haridussüsteemis, ei näe end ka tulevase ettevõtja rollis. Mõnevõrra üllatuseks kujunes vastus samale küsimusele, milles ilmnes, et kokku seitse õpilast tegutsevad õpilasfirmas ja seda vaid Häädemeeste Keskkool. Lõputöö autor eeldas, et kuna Sindi Gümnaasiumis õpetatakse ettevõtlust ja majandust just Junior Achievement programmi raames, siis selles õppeasutuses on õpilasfirmadel oma kindel roll ning õpilased nendes tegutsevad, aga uuringust paistis välja vastupidine informatsioon. Tegurid, mis raskendavad ettevõtlusega alustamist, loetleti mitmesuguseid. Enamuste jaoks raskendasid seda äriidee puudumine, piisavate teadmiste ja oskuste puudumine ning finantseerimisvõimaluste puudujääk. Käesoleva lõputöö koostaja meelest ebapiisavate teadmiste ja oskuste puudumine ei tohiks olla probleemiks, seda just seepärast, et ainet

õpetatakse koolisüsteemis aktiivselt ning sellest osa võttes ja programmi täites, peaksid õpilased saama vägagi asjakohased ja kasulikud teadmised.

2.3 Autoripoolsed parendusettepanekud

Eelnevast alapeatükist selgus, et Häädemeeste Keskkooli ja Sindi Gümnaasiumi õpilased on valdavalt rahul koolides pakutava ettevõtlus- ja majandusalase valikainega. Väike osa oli ka neid, kes ei ole sellega rahul. Teatud aspektid nõuavad siiski parendamist ning arenguruumi kindlasti veel on. Järgnevas alapeatükis keskendub autor erinevatele omapoolsete ettepanekute tegemisele, mis võivad avaldada positiivset mõju õppeainega rahuolu tõstmisele ning teisalt ka potentsiaalse ettevõtlikkuse tõusule. Erinevate haridusteenustega rahuolu uurimine on oluline haridussüsteemi jätkusuutlikkuse punktist ning vastavate parendusettepanekute tegemine on igati vajalik olenemata teenuse tüübist.

Väga tihedalt on rahuolu küsimusega seotud üheksas küsimus, milles autor palus teha ettepanekuid, mida muuta õppeaines. Selle eesmärgiks oli teada saada, kuidas oleks selle aine õpetamine õpilaste jaoks huvitavam ning kuidas saaks nende huvi ja motivatsiooni taset tõsta. Palju leidis vastajaid, kelle meelest ei ole midagi tarvis muuta ning kes leiavad, et kõik võiks jätkuda samamoodi ka järgnevatel aastatel. Neist rohkem oli neid, kes tegid konkreetseid ettepanekuid, kuidas seda nende arvates parendada. Peamiseks mooduseks öeldi, et oleks soovi saada rohkem praktilisi näiteid reaalsest ärimaailmast. Lõputöö teoreetilises osas tõi autor erisuguste allikate toel välja, et eluliste näidetega kokkupuutumine mängib huvi ja motivatsiooni osas tähtsat rolli ning nende osakaalu suurendamine tavalises õppetöös tõstaks õpilaste seasni huvi kui motivatsiooni.

Üheks selleks oleks õppeaine sidumine reaalse äritegevusega õpilasfirma tasemel ning õpetamisse kaasata tegutsevaid ettevõtjaid. Inimesed, kes selles valdkonnas igapäevaselt tegevad on, oskavad anda kasulikku ja asjakohast informatsiooni erinevate ettevõtlust puuduvate aspektide kohta, oskavad juhendada õpilasi paremuse poole ning võivad

ühtlasi olla gümnaasiumi osa õpilaste jaoks suureks eeskujuks. Ettevõtjate kaasamine võib tekitada huvi ja tõsta motivatsiooni taset ka nende õpilaste hulgas, kes varasemalt ei ole enda jaoks ettevõtlust kui võimalikku tulevast elatusallikat pidanud. Kuna sellele juhtisid mitmed tähelepanu paljud vastajad, siis leiab lõputöö autor, et vabatahtlike äritegelaste kaasamine õppetegevusse tooks kaasa endaga palju positiivset ning aitaks pikemas perspektiivis muuta ettevõtlusalaste teadmiste omandamist selle sihtgrupi seas tunduvalt huvitamaks. Koos sellega tõuseks ühel või teisel moel ka selle õppeainega rahulolu. Resultaadiks oleks enam rahuolevaid ja rohkem motiveeritud õpilasi, kelle kaudu võib tõusta ettevõtlusaktiivsus selle arvelt, kui nad ise ka oma äriettevõtte loovad. Kui need, kes seeläbi õpivad ettevõtlust ja majandust, annaksid oma teadmisi ja ärikogemusi edasi ka järgnevatele, tekiks sellest positiivne efekt, mis avaldaks mõju ka pikemaajaliselt. Õpilased, kes on kõrgema motivatsiooni tasemega, võivad olla ka kõrgema ettevõtluspotentsiaaaliga, sest nad on informeeritud, nad usuvad iseendasse ja oma võimetusse ning on alimad ka võtma enam kaalutletud riske. Seevastu need, kes ei ole ettevõtlusega tegelemiseks piisavalt motiveeritud, võivad olla ebapiisavate teadmistega. Kui tegutsevad ettevõtjad võtaksid rohkem osa ettevõtlushariduse omandamisest koolides ehk toimuks aktiivne koostöö erinevate sidusrühmade vahel, parendaks see huvi ja motivatsiooni taset ka nende õpilaste seas, kelle arvates vaid teoreetiliste seisukohtade esitamine ongi kogu õppe sisu.

Äriidee puudumine on üks peamisi mõjureid, mis pärsib ettevõtlusega alustamist. Eelmainitud õppe raames võiks iga õpilane läbivalt koostada rakendusliku äriplaani või töötada läbi mingisuguse idee, mida ettevõtjatega ühiselt läbi vaadata. Ettevõtjad saaksid siinkohal teha asjakohaseid märkusi ja parendusettepanekuid konkreetsete äriideede ja -plaanide kohta. Lõputöö koostaja leiab, et suurema rõhu asetamine just iseseisvusele ja algatusvõime arendamisele, oleks sobiv viis individuaalse äriidee või äriplaani koostamine. Sealjuures on oluline kaasata sellesse ka erinevaid sihtgrupe. Eelnevalt tõi autor välja, et tähtis on tegutsevate ettevõtjate kaasamine. Koos nendega tuleks tihedat koostööd teha ka inimestega, kes tegelevad sarnaste juriidiliste aspektidega ja kohaliku omavalitsuse esindajatega. Kõige suuremat mõju avaldaks kirjutaja meelest just samas tegevusalas tegutsevad ettevõtjad, kes jagaksid noortele isiklikke ettevõtluskogemusi. Ettevõtjad, kes ise igapäevaselt sellega kokku puutuvad,

oleksid parimad suunajad, leiab autor. Suur mõju on ka kohaliku omavalitsuse esindajatel ja juriidikat valdavatel isikutel.

Küsitlusest selgus, et mitmed vastajad on ka õpilasfirmade liikmed. Mitte küll kahjuks enamus, aga üsnagi arvestatav osa kogu valimist. Tähtis on ka nende heaolu parendamine ja sealjuures huvi ja motivatsiooni taseme tõstmine. Eelnevalt tõi autor välja näite uuringust, mis viidi läbi Suurbritannias ja millest selgus, et suur osa õpilasfirma liikmeid rajavad peale üldharidusliku koolitee lõppu ka reaalselt tegutseva äriettevõtte. Lõputöö kirjutaja meelest võivad ka mitmed Häädemeeste Keskkooli õpilasfirmade esindajad asuda tegelema ettevõtlusega ka peale keskkooli omandamist. Üheks viisiks, kuidas parendada nende õpilaste seisust, kes on tegevad õpilasfirmades, oleks koostöö teiste äriettevõtetega, eelkõige just nendega, mis ei ole õpilasfirmad. Olgu nendeks kas aktsiaseltsid, osaühingud või mittetulundusühingud, oluline on mitmesuunalise koostöö tekitamine ja selle hoidmine. Ettevõtjaid võib parendada see kogemuse mõttes, äriettevõtteid aga majanduslikul ja finantsilisel moel. Mõju võib olla ka vastassuunaline. Finantsilist kasu võivad aga saada ka õpilasfirmad. Sarnane lähenemise kaudu tunneksid õpilased rohkem, et neil on kasu nendest teadmistest ja kogemustest, mida nimetatud õppeained neile annavad. Teoreetilises osas välja toodud näited selgitavad samuti ettevõtjate ja õpilaste omavahelise koostöö olulist ettevõtluse arendamisel.

Võib juhtuda, et gümnaasiumi osast läbitud aine ei anna siiski terviklikku ettekujutlust ettevõtlusmaailmast. Sellest tulenevalt võib tekkida idee asuda ettevõtlust ja majandust edasi õppima kõrgkoolis. Kolmanda võimaliku ettepanekuna võib lõputöö autor välja tuua koostöö kõrgkoolidega. Sindi Gümnaasiumile on geograafiliselt üsnagi ligidal Tartu Ülikooli Pärnu kolledž ning seda tuleks võtta kui võimalikku koostööpartnerit. Häädemeeste Keskkool on seda võimalust juba mitu aastat nüüdseks rakendanud ning käesolevast andmeanalüüsist selgus, et Häädemeeste Keskkooli gümnaasiumi osa õpilased kipuvad ettevõtlus- ja majandusõppega rohkem rahul olevat kui Sindi Gümnaasiumist pärit vastajad. Lõputöö autor teeb siinkohal ettepaneku, et kasvõi üheks õppeaastateks organiseerida eksperiment ning korraldada koostöövõimalus samalaadselt nagu see on Häädemeeste Keskkooli ja Tartu Ülikooli Pärnu kolledži vahel. Kuigi vaid

õppeasutusest ei sõltu õppeteenusega rahulolu ja see tuleneb teatud määral ka igast õpilasest individuaalselt, võib taoline lähenemine anda panuse ettevõtlus- ja majandusõppe ainega rahulolu tõstmisele.

Õpilased kipuvad ettevõtlust ja majandust nägema vaid õppeainena, kursusena, mida nad üldhariduskoolis läbivad. Vaja oleks, et nad näeks seda enda jaoks rohkem mõtteviisina või suhtumisena. Tähtis on, et õpilastes oleksid vastavad hoiakud, mis soosiks ettevõtlusega alustamist. Juba iseenesest hoiakute arendamine on perspektiivikas, sest mida enam sisukamalt õppetöö läbi viiakse, seda parem on võimalus teadmiste kinnistamiseks ning arusaamise tekitamiseks. Eelmainitud ettepanekuid tuleks rakendada kindlasti igas gümnaasiumi osa klassis, kus vastavat õppeainet läbi viiakse, sest vanuseline rahuolu erinevus on minimaalne.

Käesoleva lõputöö autor leiab, et kuna mõlemas koolis õpetatakse ettevõtlust ja majandust erineval moel, siis võib Sindi Gümnaasiumi õpilaste rahulolu selles osas tõsta, kui korraldada õppetöö sarnasel moel nagu seda teeb Häädemeeste Keskkool. Päril kindlalt ei saa väita, et see konkreetselt tõstaks õpilaste huvi aine vastu, aga kuna Häädemeeste Keskkool kasutab teistlaadset lähenemisviisi ning sellega seonduvalt on ka rahulolu tase kõrgem, võiks kaaluda samasugust alternatiivi. Peale õpetamise vormi, on kindlasti suur roll ka õpilaste individuaalsetel iseloomuomadustel ning huvis ettevõtluse ja majanduse vastu üldisemas plaanis. Töö autor arvab, et seniste lähenemiste ja parenduste tegemise kaudu on reaalset võimalik tõsta gümnaasiumi osa õpilaste rahuolu ettevõtlus- ja majanduslase õppeainega.

Mainitud ettepanekute teel on kaudselt kindlasti võimalik tõsta ka kaudsel moel ettevõtlusaktiivsust, sest kui õpilased on aine õppimiseks rohkem motiveeritud ning neil on selle vastu suurem huvi, võib kergesti tekkida neil soov ka ise alustada ettevõtlustegevusega. Parendusettepanekud, mida lõputöö koostaja eelnevalt mainis, võivad senist rahuolu taset parendada mõlemas koolis. Samamoodi võib see autori arvates avaldada positiivset mõju ettevõtlusaktiivsuse kasvule. Kui õpilasel on piisavalt teadmisi nii tegevusvaldkonnast, juriidilisest valdkonnast ja muudest aspektidest, on kergem alustada ettevõtliku tegevusega. Sel puhul on olemas enesekindlus ning ka suurenenud koostöövõimalused teiste ettevõtjatega.

Käesoleva lõputöö koostaja meelest on oluline siiski ka tagasiulatuvalt uurida ka järgnevatel aastatel, kas ja millisel moel on tehtud ettepanekud muutnud senist olukorda. Võimalus on, et ettepanekute kasutamisel võivad tekkida teatud probleemid või raskendavad asjaolud. Näiteks ei pruugi olla ettevõtjad piisavalt motiveeritud aitamaks õpilaste õpilasfirmade juhtimiseks või on neil ajapuudus selles osas. Antud negatiivsete võimalustega tuleb siiski arvestada, aga töö autor leiab, et selliste probleemkohtade tekkimine on vähetõenäoline. Ajapuudus võib olla üks probleeme, mis ettevõtjaid takistada võivad, aga kuna ka piirkondlikus tasandil on palju ettevõtjaid, leidub keegi, kel on aega ja energiat, et suunata alustavaid noori ettevõtjaid, kel on suur potentsiaal edukaks saada. Risk, et ettevõtjad ei suuda selles osas abistada, on väike.

KOKKUVÕTE

Ettevõtlusalaste kompetentside arendamine on iga ühiskondliku korra jaoks oluline. Selle arendamise läbi arenevad välja ettevõtjad, kel on olemas vastavad teadmised ja oskused, kuidas tegutseda turumajanduslikus ühiskonnas. Tänu neile areneb kogu ühiskonna majanduslik heaolu. Ühiskonna säilimise ja arengu jaoks on tähtis, et panustatakse piisavalt ka ettevõtlusalaste kompetentside arendamisse. Üheks nende kompetentside arendamise mooduseks on autor loetlenud ettevõtlus- ja majandusõppe.

Käesoleva lõputöö eesmärgiks oli teha ettepanekuid, kuidas parendada ettevõtlusalaste kompetentside arendamist kahes Eesti gümnaasiumis. Selleks, et saavutada püstitatud eesmärk, viis töö koostaja läbi mitmesuguseid uurimisülesandeid. Üheks neist oli selgitada, millest sõltub ka inimese rahuolu üleüldises tasemes ja õppetöö kontekstis. Selgus, et rahulolu mõjutavad mitmed tegurid. Neid mõjutavad individuaalselt inimese isiksuseomadused ja ümbritsev keskkond. Seda ka hariduse puhul.

Lõputöö empiirilises osas viis töö autor läbi rahulolu-uuringu, millel oli kaks eesmärki. Peaesmärk käsitles õpilaste rahuolu konkreetselt ettevõtlus- ja majandusõppega ning alameesmärgi ülesandeks oli teada saada, kui motiveeritud on gümnaasiumi osa õpilased tegelema lähitulevikus ettevõtlusega. Rahuolu puhul palus töö autor teha ettepanekuid vastanutel, mida oleks nende arvates tarvilik senises õppekorralduses muuta. Enamus vastajaid leidis, et nende meelest muuda nimetatud õppeaine õppimise huvitamaks see, kui õppetöösse lisatakse juurde rohkem näiteid reaalsest elust. Samuti sooviti tihedamaid sidemeid ettevõtjatega. Uuringust selgus, et enamjaolt on ettevõtlus- ja majandusõppega rahul just tüdrukud. Valdavalt kaldus osakaal nende kasuks. Poiste osas sarnast rahuolu sellisel tasemel autor ei täheldanud. Samuti hindasid tüdrukud kõrgemalt gümnaasiumist saadud teadmisi ettevõtluse ja majanduse kohta. Väga kasulikeks neid väga ei peetud, domineeris pigem keskmine kasulikkuse tase. Koolide

lõikes ei olnud märgata suuri erinevusi. Seoses sellega, et Häädemeeste Keskkoolist laekus mõnevõrra rohkem vastuseid, prealveeris ka selle õppeasutuse vastused. Enamus vastanutest arvasid, et nad ei soovi minna nimetatud eriala kõrgkooli tasemel omandama, aga leidsid ka neid, kelle jaoks on see eriala huvitav ning seda õppida sooviksid.

Nimetatud uurimisküsimuse viimases osas palus töö autor teha ettepanekuid, mis õpilaste arvates muudaksid õppeaine huvitavaks ja paremaks. Töö koostaja leiab, et tehtud ettepanekuid tuleks kindlasti ka koolide juhtkondadel arvesse võtta, sest kui õppetöö muutub seeläbi huvitavaks, tõuseb ka õpilaste huvi ja motivatsioon nimetatud õppeaine vastu.

Seoses potentsiaalse ettevõtlusaktiivsuse uurimisega, leidis lõputöö koostaja, et enamasti siiski ei ole eelistust palgatöötaja ja ettevõtja vahel. Soolise jaotumise mõttes oli tüdrukuid rohkem, kes tahaksid olla tulevikus pigem ettevõtja rollis. Autor uuris ka seda, kas vastanute arvates soosib haridussüsteem noorte hakkamist ettevõtjateks. Domineeris aga arvamus, et enamik vastanutest on mõelnud oma äriettevõtte loomisele, aga lähitulevikus nad seda ei plaani. Ka sel puhul ilmnis seos, et need, kes ei näe tuge haridussüsteemis, ei näe end ka tulevase ettevõtja rollis. Pigem leiti, et haridussüsteem seda soosib, ent samas oli ka neid, kes leidsid, et pigem ei soosi.

Viimase küsimusena käsitles autor seda, millised on vastanute meelest peamised takistused ettevõtlusega alustamisel. Nimetatud takistused oli pärit Eurobaromeetri 2012. aasta uuringust. Saadud tulemusi analüüsis töö autor lõputöö teises osas. Mõnevõrra üllatuseks oli autori meelest asjaolu, et koguni seitse õpilast on aktiivselt tegevad õpilasfirmades. Kõik nad oli pärit Häädemeeste Keskkoolist. Töö koostaja meelest oli see mõnevõrra ootamatu, sest Häädemeeste Keskkool kasutab selles osas hoopis kardinaalselt erinevat lähenemisviisi.

VIIDATUD ALLIKAD

1. **Abdo, H., Ruiz, M., J.** 2012 Subjective wellbeing and its relationship with academic achievement and multilinguality among Lebanese university students. *Internation Journal of Psychology*, 47, (3), pp. 192-202.
2. **Alexander, K., L., Entwisle, D., R., Kabbani, N., S. 2001.** The drop-out processs in life course perspective: Early risk factors at home and school. *Teachers College Record*, 103, pp. 760-822.
3. **Ali, N., Ali, Z., Naz, R.** 2012. Study Habits and Education Planning: A Case Study of Comparison of Private and Public Sector Schools. *The Dialog*, Vol. 7 (3) pp. 309.
4. **Atkinson, R., T., Atkinson, R., C., Hilgard, E., R.** 1995. *Introduction to Psychology*. Belmont, California, USA. Wadsworth Pub Co.
5. **Baldwin, S., A., Hoffman, J., P.** 2002. The dynamics of self-esteem: A growth-curve analysis. *Journal of Youth and Adolescence*, Vol. 31, No.2, pp. 101-115.
6. **Baumeister, R., F., Campbell, J., D., Krueger, J., I., Vohs, K., D.** 2003. Does high self-esteem cause better performace, interpersonal success, happiness or healthier lifestyle? – *Psychological Science in the Public Interest*, Vol. 4, pp. 1-44.
7. **Biggs, J., Tang, C.** 2007. *Õppimist väärtustav õpetamine ülikoolis. Keskmise õppija tegevused*. Tartu Ülikooli kirjastus.
8. **Bolkan, S., Goodboy, A., K.** 2009. Transformational leadership in the classroom: Fostering student learning, student participation, and teacher credibility. *Journal of Instructional Psychology*, Vol. 36, pp. 296-306.
9. **Bong, M., Skaalvik, E., M.** 2003. Academic self-concept and self-efficacy: How different are they really? *Educational Psychology Review*, Vol. 15, pp.1-40.
10. **Bradford, M.** 2005. Motivating students through project-based service learning. *Technological Horizons in Educational Journal* ,Vol. 32 (6), pp. 29-30.

11. **Britner, S., L., Bajares, F.** 2006. Sources of science self-efficacy beliefs of middle school students. *Journal of Research in Science Teaching*, Vol. 43 (5), pp. 485-499.
12. **Brunat, E.** 2006. The importance of higher education to attract investments and contribute to sustain economic growth and competitiveness in Kaliningrad. *Baltic Rim Economies*, bimonthly review, Vol. 48 (3), pp. 11-12.
13. **Cheung, C-K., Au, E.** 2010. Running a small business by students in a secondary school: Its impact of learning about entrepreneurship. University of Hong Kong, *Journal of Entrepreneurship Education*, Vol. 13, pp. 45-64.
14. **Clark, C., Scafidi, B., Swinton, J., R.** 2011. Do Peers Influence Achievement in High School Economics? Evidence from Georgia's Economics End of Course Test. *Journal of Economic Education*, Vol. 42 (1), pp. 3-18.
15. **Courtney, R., H., Lee, W., Boatman, K.** 2013. Improving teaching effectiveness in introductory economics courses using the test of understanding of college economics. *Journal of Economics and Economic Education*, Vol. 14 (1), pp. 55.
16. **Crocker, J., Wolfe, C., T.** 2001. Contingencies of Self-Worth. *Psychological Review*, Vol. 108 (3), pp. 593-623.
17. **Dickhäuser, O., Reuter, M., Hilling, C.** 2005. Coursework selection: A frame of reference approach using structural equation modeling. *British Journal of Educational Psychology*, Vol. 75, pp. 673-688.
18. **Diener, E.** 1984. Subjective well-being. *Psychological Bulletin*. Vol. 95, pp. 543.
19. **Easterlin, R., A.** 2005. Building a better theory of well-being. *Economics and Happiness*. Oxford, Oxford UP. pp. 29-64
20. Eesti elanike ettevõtlikkus. 2004. Eesti Konjunkturiinstituut.
[http://www.mkm.ee/public/Eesti_elanike_ettevotlikkus.pdf] 04.04.2014
21. **Eid, M., Larsen, R., J.** 2008. *The Science of Subjective Well-being* (1-st ed). The Guilford Press.
22. **Elmore, G., M., Huebner, E., S.** Adolescents's satisfaction with school experiences: relationships with demographics, attachment relationships, and school engagement behavior. 2010. *Psychology in the Schools*, Vol. 47 (6), pp. 525-537.
23. **Endres, A., Radke, V.** 2010. *Economics for Environmental Studies. A Strategic Guide to Micro- and Macroeconomics*, pp. 1.

24. Entrepreneurship in the EU and beyond. 2012. Flash Eurobarometer 354. European Commission. [http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_354_en.pdf] 04.03.2014
25. Ettevõtlusega alustamine ja füüsilisest isikust ettevõtjaks registreerumine. Maksu- ja Tolliamet. [http://www.emta.ee/failid/FIE_alustamine.pdf] 04.04.2014
26. Ettevõtlusõppe Edendamise kava. Olen ettevõtlik!. 2010. Tallinn: Eesti Kaubandus-Tööstuskoda, Ettevõtlusõppe Mõttekoda, lk. 66
27. **Frank, G., Plunkett, S., W., Otten, M., P.** 2010. Perceived Parenting, Self-Esteem, and General Efficacy of Iranian American Adolescents, Vol. 19, pp. 738-746.
28. **Fueglistaller, U., Halter, F.** 2006. Swiss Survey on Collegiate Entrepreneurship 2006. [<http://www.guesssurvey.org/PDF/ISCE2006-ENG.pdf>] 19.05.2014.
29. **Gibson, A.** 2010. Measuring business students satisfaction: a review and summary of the major predictors. Journal of Higher Education, Vol. 32 (3), pp. 251-259.
30. Globaalne Ettevõtlusmonitooring 2012 Eesti raport. Eesti Arengufond. [<http://www.arengufond.ee/upload/Editor/Publikatsioonid/Arengufond%20GEM%20uuringu%20raport.pdf>] 04.14.2014
31. **Green, J., Liem, G., A., Martin, A., J., Colmar, S., Marsh, H., W., McInerney, D.** 2006. Academic motivation, self-concept, engagement, and performance in high school: Key processes from a longitudinal perspective. Journal of Adolescence. Vol. 35, pp. 1111-1122.
32. **Grohol J.** 2006. 10 Highly Effective Study Habits. Psych Central. [<http://psychcentral.com/lib/top-10-most-effective-study-habits/000599>] 04.04.2014
33. **Gwartney, J.** 2012. What Should We Be Teaching in Basic Economics Courses? Content Articles in Economics. The Journal of Economic Education, Vol. 43 (3), pp. 300-307.
34. Gümnaasiumi riiklik õppekava. Vastu võetud Riigikogus 06.01.2011. Vabariigi Valitsuse määruse nr 2 lisa 10- Riigi Teataja I, 2010, nr. 6, art. 21. [<https://www.riigiteataja.ee/akt/13272925>] 04.04.2014
35. **Harter, S.** 1999. The construction of self: A developmental perspective. Guilford Press, New York.
36. **Helliwell, J., F., Putnam, R., D.** 2004. The social context of well-being. Philosophical Transactions of the Royal Society. Vol. 359(144), pp. 1435-1446.

37. **Huebner, E., S., Gilman, R.** 2003. Toward a focus on positive psychology in the schools. *School Psychology Quarterly*, Vol. 18, pp. 99-102.
38. Häädemeeste Keskkooli arengukava 2011-2013. Häädemeeste Keskkool.
39. Junior Achievement. Mis on õpilasfirma? [<http://www.ja.ee/index.php?page=146&>] 04.14.2014
40. **Jõgi, K.** 2013. Üliõpilaste ettevõtluspotentsiaali hindamine ja arendamise võimalused kõrgkoolis. Magistritöö. Tartu Ülikool, Majandusteaduskond, Ettevõtluskeskus.
41. **Kailer, N.** 2009. Entrepreneurship Education: Empirical findings and proposals for the design of entrepreneurship education concepts at universities in german-speaking countries. *Journal of Entreprising Culture*, Vol. 17 (2), pp. 201-231.
42. **Kasper, H., Van Helsdingen, P., De Vries, V.** 1999. *Services Marketing Management*, John Wiley & Sons, New York.
43. **Kaunismaa, I.** 2012. Ettevõtlikkuse ja väärtushinnangute vahelised seosed Euroopa riikide näitel. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, Majandusteaduskond, Rahvamajanduse instituut.
44. **Kling, K., C., Hyde, J., S., Showers, C., J., Bruswell B., N.** 1999. Gender differences in self-esteem: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, Vol. 123, pp. 470-500.
45. Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava. Vastu võetud Riigikogus 29.05.2008. Haridus- ja teadusministri määrus nr 87, 29.05.2008, Õppe- ja kasvatustegevuse eesmärgid ja põhimõtted. Vabariigi Valitsuse määruse nr 2 lisa 10- Riigi Teataja I, 2008, nr. 23, art. 152. [<https://www.riigiteataja.ee/akt/12970917>] 04.04.2014
46. **Kusurkar, R., Ten Cate, T., J., Van Asperen, M., Croiset, G.** 2011. Motivation as an independent and dependent variable in medical education: A review of the literature. *Medical Teacher*. Vol. 33, pp. 242-262.
47. **Köller, O., Baumert, J.** 2006. Self-Esteem, Academic Self-Concept, and Achievement: How the Learning Environment Moderates the Dynamics of Self-Concept. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 90 (3), pp. 334-349.
48. **Kyrö, P.** 2006. The continental and Anglo-American approaches to entrepreneurship education – differences and bridges. *International Entrepreneurship Education: issues and newness*.

49. **Laherand, M., L.** 2008. Kvalitatiivne uurimisviis. OÜ Sulesepp.
50. **Lamb, S., Walstab, A., Teese, R., Vickers, M., Rumberger, R.** 2004. Staying on at school: Improving student retention in Australia. Report for the Queensland Department of Education and Lifelong Learning, The University of Melbourne.
51. **Layard, R.** 2005. Happiness: lessons from a new science. London.
52. **Lepik, M.** 2011. Põhikooli õpilaste akadeemiliste saavutuste ja enesemotivatsiooni seosed erinevate õpimotivatsiooni mõjutavate teguritega. Magistritöö. Tartu Ülikool, Sotsiaal- ja haridusteaduskond, klassiõpetaja õppekava.
53. **Leppik, P.** 2008. Õpetajatöö psühholoogilisi probleeme. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.
54. **Leung, J., P., Zhang, L., W.** 2000. Modelling life satisfaction of Chinese adolescents in Hong Kong. International Journal of Behavioral Development, Vol. 24, pp. 99-104.
55. **Li, T., Fok, H., K., Fung, H., H.** 2011. Is reciprocity always beneficial? Age differences in the association between support balance and life satisfaction. Aging & Mental Health, Vol. 15(5), pp. 541-547.
56. **Linkgreim, I.-G.** 2012. Häädemeeste Keskkooli ja Pärnu-Jaagupi Gümnaasiumi kümnenda klassi õpilased käivad kord nädalas Tartu Ülikooli Pärnu kolledžis majandusteadmisi omandamas. [<http://uudised.err.ee/v/eesti/09898987-d749-4f64-adea-2c31f3619bd0>] 04.03.2014
57. **Longnecker, J., Petty, J., Palich, L., Hoy, F.** Small Business Management: Launching and growing entrepreneurial ventures, pp. 500-502.
58. **Lui, X., Kaplan, H., B., Risser, W.** 2001. Decomposing the reciprocal relationships between academic achievement and general self-esteem. Youth and Society, Vol. 24, pp. 123-148.
59. **Lyubomirsky, S., Sheldon, K., M., Schkade, D.** 2005. Pursuing happiness: The architecture of sustainable change. Review of General Psychology, Vol. 9 (2), pp. 111-131.
60. **Malmstein, K., Rihvk, E.** 2008. Motivatsioon tööõpetuses, lk 11-12.
61. **Markov, S., Kuzmanovic, T., D.** 2011. Entrepreneurial education – lessons from the university of Novisad. University of Pula, Department of Economics and Tourism, pp. 456.

62. **Marsh, H., W., Trautwein, U., Ludtke, O., Koller, O., Baumert, J.** 2006. Integration of multidimensional self-concept and core personality constructs: Construct validation and relations to well-being and achievement. *Journal of Personality*, Vol. 76, pp. 403-456.
63. **Martinez, R., M., Gutierrez, A., C.** 2013. Developing communicative Competence in English as a Second Language by Integrating Business Competencies. *Business Education & Accreditation*, Vol. 5 (2), pp. 65- 77.
64. **Needham, D., Dransfield, R.** 1995. *Business Studies*. Second Edition, pp. 33-47.
65. **Nejati, M., Shafaei, A.** 2009. Ranking airlines service quality factors using a fuzzy approach: study of the Iranian society. *International Journal of Quality and Reliability Management*, Vol. 2 (3), pp. 247-260.
66. Noorte vaba aeg ja noortekeskuste tegevus Tartus. Uurimistulemuste kokkuvõte. 2007. Tartu Ülikool, Sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika osakond/instituut.
[http://www.tartu.ee/data/Uuringute_kokkuvote_Noorte_vaba_aeg_ja_noortekeskused.pdf] 04.04.2014
67. **Paluoja, S.** 2012. Ettevõtluslaager täiendas õpilaste teadmistepagasit.
[<http://pluss.parnupostimees.ee/787552/ettevotluslaager-taiendas-opilaste-teadmistepagasit>] 04.03.2014
68. **Park, N., Huebner, E., S.** 2005. A cross-cultural study of the levels and correlates of life satisfaction among adolescents. *Journal of Cross-Cultural Psychology*. Vol. 36, pp. 444-456.
69. **Pillmann, B.** 2009. Subjektiivse heaolu ja akadeemilise võimekuse ja akadeemilise edukuse seos algkooli ja põhikooli õpilaste seas. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, Sotsiaal- ja haridusteaduskond, Psühholoogia instituut.
70. **Pillmann, B.** 2012. Eesti kooliõpilaste eluga rahuolu ennustavad tegurid. Magistritöö. Tartu Ülikool, Psühholoogia Instituut.
71. **Proctor, C., Linley, P., A., Maltby, J.** 2009. Youth life satisfaction measures: A review. *The Journal of Positive Psychology*, Vol. 4, pp.128-144.
72. **Quatman, T., Watson, C., M.** 2001. Gender differences in writing motivation and achievement of middle school students: A function of gender orientation? *Contemporary Education Psychology*, Vol. 26, pp. 366-381.

73. **Raab, G., Stedham, Y., Neuner, M.** 2005. Entrepreneurial Potential: An Exploratory Study of Business Students in the U.S. and Germany. *Journal of Business and Management*, Vol. 11 (2), pp. 71-88.
74. Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus. Majandusõpetus. 2007.
[<http://www.ekk.edu.ee/87452>] 15.05.2014
75. **Robbins, S., B., Lauver, K., Le, D., Langley, R., Carlstrom, A.** 2004. Do psychosocial and study skills factors predict college outcomes? A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, Vol. 130, pp. 261-288.
76. **Saha, R., Huebner, E., S., Hills, K., J., Malone, P., S., Valois, R., F.** 2012. Social Coping and Life Satisfaction in Adolescents. Department of Psychology, University of South Carolina, Columbia.
77. **Samuelson, P., A., Nordhaus, W., D.** 2010. *Economics*, pp. 2-5.
78. **Sethi, J.** 2006. Entrepreneur and entrepreneurship.
[http://www.du.ac.in/fileadmin/DU/Academics/course_material/EP_01.pdf]
04.14.2014
79. **Siimon, A., Kaseorg, M.** 2008. Ettevõtlusaktiivsus ja selle arendamise võimalused Eestis. Tartu Ülikool, lk 219-235.
[<http://www.mattimar.ee/publikatsioonid/majanduspoliitika/2008/12.pdf>]
04.14.2014
80. Sindi Gümnaasium. Arengukava 2011-2014. Sindi.
[<http://www.sindigymnaasium.ee/wp-content/uploads/2011/08/sg-arengukava-2011-2014.pdf>] 04.03.2014
81. Sindi linna arengukava aastani 2020. 2011. Sindi.
[<https://www.riigiteataja.ee/aktiilisa/4220/3201/3084/SINDI%20LINNA%20ARENGUKAVA11.pdf>] 04.03.2014
82. **Stanley, K., D., Murphy, M., R.** 1997. A comparison of general self-efficacy with self-esteem. *Genetic, Social, and General Psychology Monographs*. Vol. 123 (1), pp. 79-99.
83. **Strobel, M., Tumasjan, A., Spörrle, M.** Be yourself, believe in yourself, and be happy: Self-Efficacy as a mediator between personality factors and subjective well-being. *Personality and Social Psychology, Scandinavian Journal of Psychology*, Vol. 52, pp. 43-48.

84. **Säärits, J.** 2012. Õpimotivatsiooni probleemid seoses koolist väljalangemisega 3. Kooliastmes Põlvamaa koolide õpetajate hinnangul. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, Sotsiaal- ja haridusteaduskond, Haridusteaduse instituut.
85. **Zimmermann, B., J., Clearly, T., J.** 2005. Adolescents' development of personal agency: The roll of self-efficacy beliefs and self-regulatory skill. Greenwich, CT: Infomation Age Publishing.
86. **Taylor, R., G.** 2005. Quantitive Research Methods, pp 91-92. University Press of America, Inc.
87. **Theobald, M.** 2006. Increasing students motivation: Strategies for middle and high school teachers. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.
88. **Tomyn, A., J., Cummins, R., A.** 2010. The Subjective Wellbeing of High School Studens: Validating the Personal Wellbeing Index – School Children. Springer Science+Business Media B.V.
89. **Tong, T., Song, S.** 2004. A study on general self-efficacy and subjective well-being of low SES college students in a Chinese university. College Student Journal, Vol. 38 (4), pp. 637-642.
90. **Torkoff, M.** 2006. Opportunities for Schools to Develop Entrepreneurship Education: the Example of Estonia. University of Tartu, pp. 81-96.
91. **Trzeniewski K., H., Donnellan, M., B., Moffitt, T., E., Robins, R., W., Poulton R., Caspi, A.** 2006. Low self-esteem during adolescence predicts poor health, criminal behavior and limited economic propects during adulthood. Development Psychology, Vol. 42, pp. 381-390.
92. **Turkmen, M.** 2013. The relationship between gender, physical, self-perception, sport experience, motivation orientations and academic success. Internationl Journal of Academic Research, Vol 5, pp. 66-72.
93. **Unt, M.** 2005. Direktor, nr. 6, lk. 23.
94. **Uyulgan, M., A., Akkuzu, N.** 2013. An overview of Student Teachers' Academic Intrinsic Motivation. Educational Sciences: Theory and Practice. Educational Consultancy and Research Center.
95. **Vadi, M.** 2004. Organisatsioonikäitumine. Tartu Ülikooli kirjastus.
96. **Walstad, W., B.** 2006. Assessment of student learning in economics, pp. 193-212.

97. **Vansteenkiste, M., Zhou, M., Lens, W., Soenens, B.** 2005. Experiences of autonomy and control among Chinese learners: Vitalizing or immobilizing? *Journal of Educational Psychology*, Vol. 101, pp. 671-688.
98. **Wessels, W., J.** 2000. *Economics. Business Books Review. Third Edition*, pp. 1-4.
99. **White, P.** 2003. School retention reference: Directions and priorities. Report for the Social Inclusion Board of South Australia.
100. Young Enterprise. Kingston Business School. [<http://www.young-enterprise.org.uk/resources/50th/50thBook.pdf>] 04.04.2014

Lisa 1. Ankeetküsitlus

Lugupeetud vastaja!

Minu nimi on Martin Seilmaa. Ma õpin Tartu Ülikooli Pärnu kolledžis ettevõtluse ja projektijuhtimise eriala 4. kursusel ning teen oma lõputöö teemal „Ettevõtlus- ja majandusõpe Häädemeeste Keskkooli ja Sindi Gümnaasiumi näitel“. Käesolev küsimustik on loodud selleks, et selgitada välja, kui rahul on gümnaasiumi osa õpilased nendele kooli poolt pakutava ettevõtlus- ja majandusalase õppeainega ning milline on arvamus ettevõtlus-ja majandusõppest üldisemalt. Küsimustik on anonüümne ning saadud vastuseid kasutatakse vaid lõputöö jaoks. Teie vastused on ääretult olulised! Suur aitäh vastamast!

1. Teie sugu:

- a) naine
- b) mees

2. Mis koolis Te käite?

- a) Häädemeeste Keskkoolis
- b) Sindi Gümnaasiumis

3. Mitmendas klassis Te käite?

- a) 10.
- b) 11.
- c) 12.

4. Kas Te olete gümnaasiumis valinud ettevõtlus- ja majandusalase valikaine?

- a) jah
- b) ei

Kui vastasite variandiga b, siis pole küsimustikku tarvis edasi täita.

Lisa 1 järg

5. Kui rahul Te oma koolis ettevõtlus- ja majandusõppega olete?

- a) väga rahul
- b) olen rahul
- c) ei ole eriti rahul
- d) ei ole üldse rahul

Kui valisite variandi c või d, siis kas põhjendaksite lühidalt, miks te nii vastasite:

.....

.....

.....

.....

6. Kuidas hindate gümnaasiumis saadud teadmisi ettevõtluse ja majanduse kohta?

- a) väga kasulikud
- b) kasulikud
- c) nõrgad
- d) ei oska hinnata

7. Kas on ettevõtlus- ja majandusõpetuse aine on tekitanud Teis huvi peale keskkooli lõpetamist õppida ettevõtlust ja majandust ka kõrgkoolis?

- a) on tekitanud huvi õppida
- b) ei ole tekitanud huvi õppida
- c) ei oska öelda

8. Kas Teie arvates peaks õpetama ettevõtlus-ja majandusõpet ka põhikooli osas?

- a) Peaks
- b) Ei peaks
- c) Ei oska öelda

9. Mida võiks Teie arvates selle valikaine õpetamises või õppeaine sisus muuta?

Palun põhjendage oma vastust lühidalt

.....

.....

.....

.....

Lisa 1 järg

10. Kas tahaksite olla pigem palgatöötaja või ettevõtja?

- a) palgatöötaja
- b) ettevõtja
- c) ei oska öelda

11. Kas Teie arvates soosib haridussüsteem noorte hakkamist ettevõtjateks?

- a) väga soosib
- b) pigem soosib
- c) pigem ei soosi
- d) ei soosi üldse

12. Kas olete mõelnud oma ettevõtte loomisele?

- a) olen ja plaanin seda
- b) olen, aga ei plaani
- c) ei ole sellele mõelnud
- d) tegutsen juba õpilasfirmas

13. Millised oleksid Teie puhul kõige suuremad takistused oma ettevõtte loomisel või füüsilisest isikust ettevõtjaks hakkamisel? Palun nummerdage Teie jaoks olulisuse järjekorras, kus 1 on kõige suurem takistus, 8 kõige väiksem takistus (valida võib mitu)

- ... puudub äriidee
- ... pole piisavalt teadmisi ja oskusi
- ... raske leida finantseerimisvõimalusi
- ... hirm ebaõnnestuda
- ... kartus sattuda võlgadesse
- ... praegune majanduskliima
- ... ajapuudus
- ... muu takistus

Kui valisite „muu takistus“, siis kuidas seda täpsustaksite ?

.....

.....

.....

.....

SUMMARY

ENTREPRENEURIAL AND ECONOMICS EDUCATION THE EXAMPLE OF HÄÄDEMEESTE SECONDARY SCHOOL AND SINDI GYMNASIUM

Martin Seilmaa

Person's entrepreneurial nature plays a important role in his or her life. It is one of the main factors that affect social and financial well-being. Entrepreneurial activity is one of entrepreneurial natures' courses. To develop entrepreneurship, it is important to draw attention to developing those competences especially in education field. Developing should start as early as possible. Some authors say that the start period should be around kindergarten, yet another believe that it might a little bit too early and starting in secondary school is more relevant. In modern world, the main attention in this point is in high schools and universities.

The objective of this thesis is to make proposition to improve entrepreneurial and economics competences in two schools in Estonia – Häädemeeste Secondary School and Sindi Gymnasium. To achieve the objective there are four tasks to cover:

- explain what affects person's satisfaction overall and in educational context,
- characterize Entrepreneurial and Economics Education,
- conduct a survey in those two schools to find out what the students there think about Entrepreneurial and Economics Education and their potential entrepreneurial activity,

- make propositions depending on what the pupils said about improving that field to make teaching Entrepreneurial and Economics Education more interesting and important to them.

This thesis has been separated into two different parts: the first part is theoretical and the second one is empirical. The three first tasks deal with the theoretical part and last two tasks empirical part. To solve these tasks the author searched information from different kind of data sources that are related to the entrepreneurial and economics field. Also these sources were vital to acquire information about person's satisfaction theories in overall and in educational context.

In the first part the author explains the specific factors that influence satisfaction and happiness. In the second part the author focuses on the pupils' opinion about Entrepreneurial and Economics Education. Also the writer tries to find out if the pupils of those two schools see themselves as a potential entrepreneurs in the future. To do that, the writer has made a questionnaire that has thirteen questions about the satisfaction of the education and becoming an entrepreneur. In the particular questionnaire, the author tries to find out what should be done to make the subject more interesting for the students.

In addition to this, author learns if there are any students in those schools that want to study Entrepreneurship and Economics in university. Learning what are the main factors that prevent starting an enterprise is also in the focus of this thesis.

Most of the respondents told that examples from real businesses should make the studying more interesting to them. Mostly girls are more satisfied with the Entrepreneurial and Economics Education and boys are not so much. Also girls explained that they think it is important to study about economics and entrepreneurship. Difference between two schools is small. The writer of this thesis got more answers from Häädemeeste Secondary School than Sindi Gymnasium. Majority of the respondents found out that to them it is not so important to study Entrepreneurship and Economics in university. Still, there were few who want to study those subjects in university. According to the respondents, it is mostly not important if they want to be entrepreneurs or

employee. There were more girls than boys who said that they want to become entrepreneurs. The author also asked what are the main difficulties to them that starting entrepreneurs face. It is important to study high school students' satisfaction more thoroughly. In the thesis there have been made a lot of proposals how to improve students' satisfaction in studying and how to possibly improve entrepreneurial activeness.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Martin Seilmaa,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

„Ettevõtlus ja majandusõpe Häädemeeste Keskkooli ja Sindi Gümnaasiumi näitel“, mille juhendaja on Airi Noppel

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Pärnus **19.05.2014**